

ca. ...
lov tekst ...
Zov

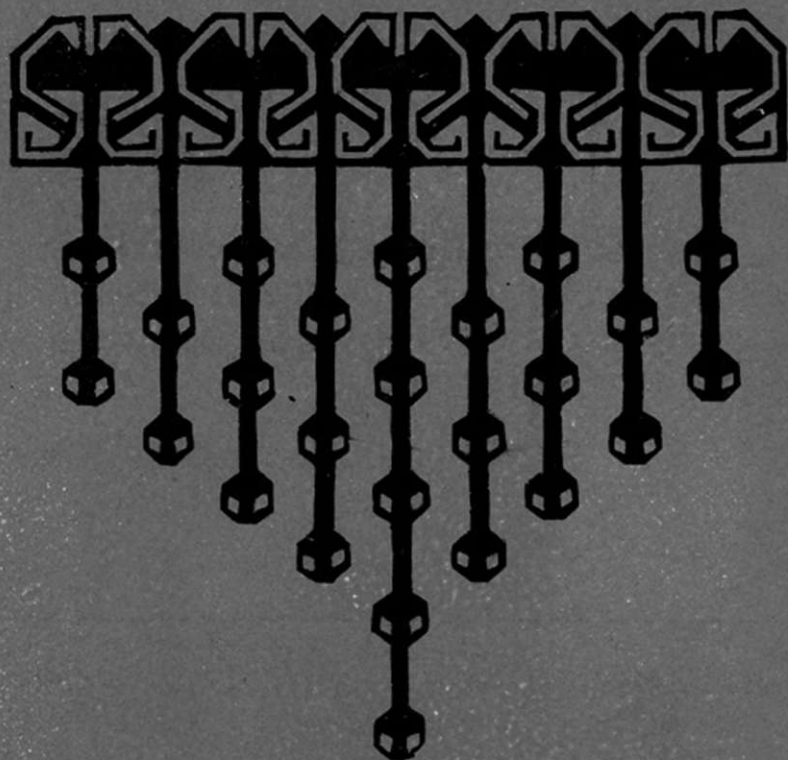
LJUBLJANSKI

ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXII.

MAREC 1912

ŠTEV. 3.

Vsebina marčevega zvezka:

1. Anton Debeljak: <i>Spev prirode</i>	113
2. Rado Murnik: <i>Hči grofa Blagaja</i> . Roman. (Dalje.)	114
3. Ivan Cankar: <i>Monna Lisa</i> . (Konec prihodnjič.)	123
4. A. Debeljak: <i>Paseizem in futurizem</i>	129
5. Fran Albrecht: <i>Misterij mladosti</i> . (Konec.)	134
6. Radivoj Peterlin: <i>Kje ste, ve radostne pesmi?</i>	142
7. Jos. Premk: <i>Krona v višavi</i> . (Dalje prihodnjič.)	143
8. Radivoj Peterlin: <i>Jesenska</i>	153
9. Marija Kmet: <i>Hrepenenja</i>	154
10. Radivoj Peterlin: <i>Salomeja</i>	155
11. Ivan Koštičič: <i>Slovenske folklorne drobtine</i> . I.	156
12. Književna poročila. Pastuškin: <i>A. Aškerc, Poslednji Celjan</i> . — Dr. J. Š.: <i>Časopis za zgodovino in narodopisje</i> . — —1—: <i>Carniola</i> . — J. Premk: <i>M. Arcibašev, Slike iz revolucije</i> . — —1—: <i>Ante Beg, Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju</i> . — Dr. Vinko Zupan: <i>Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti</i>	161
13. Razni zapiski. † Dr. Ljudevit Mihajlovič Jenko. — I. Paboljšar: <i>Vodnik in Prešeren</i> — člana Kazine	167

Čenjenim našim naročnikom, ki še niso poravnali vsaj prve letošnje naročnine, vljudno sporočamo, da se jim aprilska številka ustavi, ako ne pošljejo naročnine vsaj do 20. marca 1912.

Uprava „Ljubljanskega Zvona“.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Anton Debeltjak :

Spev prirode.

V mogočno in eno sta kepo zgneta nebo se in zemlja,
v temačno in slepo očem: prepletla jo divja je vihra.
Za strelo sršela strela je svetla in tkala rešetko,
ki grom jo pregrnil potem je s plaščem brezmejnim in črnim.
Iz mraka glasovi pené se in pljuskajo v dušo mi pesem:

„Vi vsi, ki vas zove globina prepadov,
da iščete v njenem drobovju zakladov,
v bogatem osrčju ji trgate žile,
da izkrvavite neznanci vse sile
po rovih brez solnčnega soja:
vam pesem gre moja.

Vi vsi, ki vas zvalil je plamen poboja,
da mečete žitje na mečev ostrine,
da plešete bojni ples v tuje daljine,
da krešete ogenj iz jekla sovragu:
vam pesem gre moja . . .“

Še bolj zablesnela je divja nevihta v uri polnočni
in švigala strela, Jehovina kača, vžigala tmine
in grom je rval, da preglušil je spev, ga v kali zadušil —
Začutil naravo sem, zver, ki v besnosti sama se kolje,
pogoltne en rod, da novi se plod razmahne ji bolje . . .

Počasi spet mračna se kepa ločila v nebo je in zemljo,
grmada oblačna se je razmeknila: modrina azurna,
danica-zenica, krog nje obrvi oblakov temni.
Kak miren pogled je prirode, ko strast je prešla hudournna.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

17.

Ob robu mlade gorske jase blizu Maglaja je sedel toplega oktobrskega popoldne trinajstletni Omar na napol ugrezlem bogumilskem kamenu pod mnogostoletnim hrastom in sanjavo gledal v sivosinjo daljavo čez veličastno morje bosenskih pragozdov, ki so se širili v svečanotih deviški krasoti proti severu do same Save.

Dolgoletno popotovanje s cigani po balkanskih in jutrovih deželah, po Evropi, Aziji in Afriki, mu je opalilo nežnookrogli obraz; z ogorelo poltjo je čudno kontrastirala jasna modrina njegovih lepih žalobnih oči med izredno dolgimi svilnatočrnimi trepalnicami. Ozka ustna, rdeča ko zrela obgozdna jagoda, so bila resna, presna za otroka, kakor da navzlic mladosti ne bi poznala veselega smeha. Gosti, črno barvani lasje so mu pokrivali tilnik in rame. Razcapana bela obleka, ukradena bogvekod v Posavini, mu je bila prekratka in kazala finoudne roke in noge, ožgane od pekočega solnca in vroče sape. Zraven njega je ležala butara kratkih vej in sehljadi.

Nagnil je glavo in z vlažnimi očmi pogledal doli, proti jugu. Ondi je ob sarajevski cesti hitela šumeča Bosna v preozki strugi mimo strmin in jesensko pisanega pralesa. Tukaj so skakale in plesale igrave luči po naglih valih; tam se je lesketalo progoma po enakomerno se premikajoči gladini, kakor bi kipelo in lilo po koritu samo vrelo zlato. Nad vodo je letal urnokril vodomec, živ smaragd. V soteski so izmed zelenja črnele skodlaste strehe lesenih hiš, nad njimi pa sta se svetila beli minaret in kupola pravkar sezidane džamije pod trdnjavo slikovitega Maglaja.

Omar je uprl komolec ob koleno, naslonil glavo na umazano malo roko in koprneče gledal proti večerni strani. Vzdihnil je globoko in vroče solze so mu orosile temne trepalnice.

„Mati, kje si? — Ali te vidim še kdaj?“

V duhu se mu je jela porajati slika za sliko iz detinjstva . . . Ako je mižal, se mu je včasi dozdevalo, da vidi lepo oblečeno mlado gospo, sinjeoko, zlatolaso, tako dobro, tako prijazno; zdelo se mu je, da vidi ljudi, ki mu strežejo; zdelo se mu je, da vidi

velik vrt, velik grad — ali vse to se mu je kazalo kakor izza motnomeglenega zagrinjala. Zastonj se je trudil, da bi obudil te podobe v svojem spominu tako natančne, tako žive, kakršne je občudoval včasih — v sanjah.

„Ah, polagoma pozabim vse . . . Naposled mi ostane edinole moja verižica. Pomagaj mi, Allah!“

Naglo je otipal podlako svoje suknjice in se preveril, da je dobro shranjen njegov edini zaklad, ki ga je bil ukral jako spretni Sonakaj svoji materi in ga skrivaj vrnil Omarju. Potožila se je dečkova duša; obrnil je glavo in pogledal navzdol.

V samotni dolinici, proti severu in izhodu zavarovani z divje razklanimi pečinami, so bili večni popotniki razpeli na prisojnih sedem šatorov. Okoli njih so dražili goli in polugoli cigančki sestradane lajave pse, preobračali kozelce, cvilili, se lovili, pretepali, uhali in lasali. Nekod je tolklo kladivo po kotlu; zdajpazdaj je slišal Omar žvižge, klice, smeh, vmes pa strastno kričanje in pričkanje prepirljivih babnic. Blizu tabora so se pasli trudni osli in mršava kljuseta z zvonci pod vratom. Nad jarkom konec doline je krožila jata gavranov in odšumela proti gozdu, ako je v daljavi zapazila jastreba, tirana balkanskih višav.

Kar je zarožljalo v goščavi železje. Omar se je okrenil proti šumi, koder je bila jesen naslikala že mnogo rumenih, rjavih in rdečih lis in pik. Izza grma se je pokazala debela glava velikega medveda; od vratu mu je visela močna dolga veriga.

„A, Efendi prihaja,“ je dejal fant mirno.

Efendi ni bil navaden medved, katerih je v petnajstem stoletju toliko živelo po poludivji Evropi. Jako nadarjeni Efendi je bil največji umetnik med vsemi ukročenimi medvedi, kolikor so jih vodili cigani ali drugi medvedarji-potepuhi po belem božjem svetu. Znal je ob zvončkanju in bobnanju Omarjevega tamburina tako lepo in častitljivo plesati po zadnjih nogah, da so ga občudovali celo jalovi in zategadelj zlobni kritiki. Omarja in Efendija, obadva so radi gledali ljudje povsod, koderkoli sta se pokazala. Dobivala sta mnogo daril; žalibog jih je pobasala vse lakomna Čirikli ali pa samopašni jamadar Angar. Efendi je bil izreden talent, pravzaprav genij: plesal je zmeraj kar čisto po svoje in poskakoval samo takrat, kadar se mu je ljubilo. Zato mu je bilo pa tudi tako lepo ime; efendi pomeni turški toliko, kakor po naše gospod, in pravico do tega častnega naslova imajo samo uradniki, učenjaki, pesniki in — principi sultanske hiše, potemtakem zgolj velegospoda.

Bližal se je dečku kakor krotak pes in vlekel verigo za sabo. Iztegnil je orjaške sprednje noge daleč predse, nagnil glavo na šape, kakor bi se hotel pokloniti svojemu mlademu gospodu in prijatelju, zazehal in vljudno pokazal svoje strahovito zobovje. In kakor bi hotel pozabavati in oveseliti svojega otožnega vodnika, se je zavalil na hrbet in se jel zvirati in prekucevati semintja. Smešno je stokal in renčal kosmati pavliha, se igral z verigo, migal z nosom, vohnjajal po odpalem listju in travi ter se iznova zadovoljno povaljal po rumenozelenem mahu in vonjavih bilinah. Zdajci je skočil pokoncu in si otesal listje in prst, da se je slišalo premikanje silnih udov in gostega kožuha. Sedel je po pasje, se gugal na sprednjih nogah, komično majal z glavo pa se počesal z zadnjo taco po rebrih in jel smešno po strani skakati okoli Omarja in kazati gole podplate.

„Ali je bil dober želod in žir? In gobe? In jagode? Morda si dobil tudi kaj medu divjih čebel? Pojdi k meni, Efendim!“

Pokorno je prišla zver k fantu in mu položila velikansko šapo na koleno, vendar pa tako rahlo, da se je videlo, kako se ga boji raniti z nevarnimi kremplji. Omar je pogladil prijazno mrcino po kosmatem čelu in žival je radostno godrnjala v zahvalo.

„Lezi, Efendim!“

Medved mu je lizal roko, zasopel in flegmatično legel poleg Omarja pod dob. Včasi je nezaupljivo obrnil glavo proti gozdu, koder so sekali in lomili veje za kurjavo. Otrok se je naslonil na njegova pleča in ležal v poluspanju mirno, ugodno kakor na blazini.

Na neizmerni sinjini je plaval samotni oblak. Od Drine, od turškosrbske strani je pihal čez Majeviso planino in malo reko Sprečo hladilen piš in šumotal po bukvah, borih in hrastih. Skozi veje in listje je sijalo solnce, zlatilo staroslovanske napise na bogumilskih kamenih in slikalo majave jasne lise na mah pod starim dobom, na rjavega medveda in na Omarjevo obleko. Kakor srebrne strunice so se svetile pajčje niti in počasi jadrале po prečistem, prozornem jesenskem zraku.

Efendi je spustil glavo na šape in se ni ganil. Le kadar ga je nadlegovala predrzna muha, je zastrigel z okroglimi ušesi in nejevoljno mežikal in škilil z malimi očmi za nagajivko. Od njegovega diha se je lahko zibala trava in poluvelo listje pred njim. Rahlo je sapljal veter, lahko so plesale mušice in komarji, vedno tiše in tiše je šumela hitra Bosna v soteski . . . Omar je zaspal.

S cigani in z medvedom hodi po novo zidanem Carigradu. Skozi velika vrata pride sam na vrt visokih palm in košatih sikomor.

Nenadoma je v sijajni dvorani pred lepo mlado gospo. Nepremično stoji bajnokrasna postava, enaka marmornati boginji, katerih je toliko videl na Grškem.

„Moje zlato dete!“

Čudovito mehka roka ga pogladi po licu, po laseh. Ves za-trepeta od sreče — razburjen, ginjen poklekne pred gospo — objame njena kolena.

„Mati!“

Gospa mu otre solze, ga vzdigne in objame.

„Ah, vendar si se vrnil, ubogi moj otrok!“ dahne in ga poljubi na čelo, na ustne. Čaroben nasmeh ji igra na bledem obrazu v modrih očeh. Poljublja ji belo roko. Neizmerna sreča ji sije iz blagih oči — njeni lasje so kakor zlato — vse okoli nje se sveti kakor zlato . . . Gleda jo zamaknjen, nagledati se je ne more. Ob njenih rokah zadone strune, mati zapoje in njen glas je tako milo-sladak. Ah, to je ona pesem . . . pesem o golobici . . . Omarju je tako lahko, telesa ne čuti več. Vedno tiše in tiše se glase strune in petje. Ali zdaj se mu nasmehne mati tako žalostno — počasi se mu jame umikati proti morju in povsodi beže sence pred njo. Obupno izteza Omar roke in jo kliče ves prestrašen. Ona mu govori, ali on ne razume nobene besede, njen glas trepeta in zamira. Čim-dalje tem hitreje beži ljuba podoba proti solncu v zlato daljavo, on pa se ne more ganiti.

„Usmili se me, mamica moja! Ne zapuščaj me!“

Iz njenih oči kapljajo svetli biseri v morje. Nad vodami trepeta ganljivi glas matere, ki kliče svojega otroka. Po vsem morju za-igravajo majhni vali in na vsakem valu drhta iz bisera plamenček. Vedno više plapolajo nebrojni plameni — mahoma se vname in zagori vse morje . . .

Daleč, daleč nad gorečimi vodami plove bela postava, bel oblak.

„Mati!“

Črna megla pogoltne beli oblak, zakrije morje, zemljo in nebo. Omarja obide zona, smrtni strah — povsodi zeva prazna noč, strašno temna, strašno tiha, mrtvaška noč . . .

Omar se je zbudil z boleznim vzdihom. Solnce se je jelo bližati zapadnim bosenskim planinam; njegovi žarki so sijali dečku na ramo. Zamišljen je sedel poleg medveda in si vneto ponavljal vsako malenkost svojih tako žalostnih in tako veselih, tako strašnih in tako lepih sanj. Kmalu pa ga je zdramilo govorjenje in šum v bližini.

Iz goščave se je prikazal Sonakaj z veliko butaro dračja. Bil je vitek, lahek in krepak; stopal je prožno, ponosno in videla se mu je zavest, da bo kdaj naslednik taborskega glavarja. Za njim je hodila tolpa mladih cigank in ciganov, nekateri s sekirami, nekateri z butarami. Vsem so bila usta črna in roke omarogane od robidovih in trnuljevih jagod.

Omar je vstal, zadel svoje breme na ramo in se pridružil kričavi mladini. Medved mu je bil vedno tik za petami. Vkratkem so bili doli v taboru.

18.

Na razritem in pohojenem gozdnem travniku je stalo sedem šatorov z okajenimi, pokrpanimi plahtami. Med njimi so bili križema raztreseni ogorki, cunje, slama, čepinje, pepel, oglodane kosti; po njih so se pasli roji muh. Mlajši otroci so sprejeli došle brate in sestre z velikim vriščem. V senci šatorov sta čepeli dve mladi ciganki in dojili vsaka svojega ljubljenca. Pred vhodom največjega šatora pa je sedel jamadar Angar kakor lipov bog in mežikal malomarno in dolgočasno, kakor se spodobi prvaku lenuhov. Zraven njega je drl Hanro (Meč), sila ponosen in grd cigan, s kratkim nožem mlado lisico na meh. Leno so ga gledali tovariši, leže na tleh. Za odurnim Hanrom so prežali gladni psi, mahljali z repi in se pulili za drob in druge odpadke.

Lačna Čirikli je bila že zakurila. Na petah čepe, je zdaj dregala z nagorelim drogom v ogenj, zdaj z rogovilo mešala ovseno kašo v velikem sajastem kotlu. Nad plameni je trepetal vzduh in komaj viden belkast dim se je dvigal proti skalam. Omar, Sonakaj in nekateri drugi so oddali butare kuharici.

Na drugi strani ognja je ždela na kamenu jamadarjeva prababica, stoletna Erani (Častitljiva mati), ciganska kraljica. Nebrojno gub se je gubalo in križalo na njenem usehlem rumenkastem obrazu, na čelu, na globoko udrtih licih, na širokih tankih ustnicah. Napol zakipnjene, rdeče vnete oči so strmele trudno in topo v tlečo žerjavico. Njen jako zakrivljeni nos se je skoraj dotikal ostnatega obradka; nad gorenjo ustnico so ji rasli redki in kratki sivi brki, posamezne belkaste kocinice tudi pod ušesi in na bradi. Izpod rdeče in zelene rute ji je padal šop snežnobelih las na črno kočemajko, podšito z zajčevino. Včasi je dvignila trepetavo sovjo glavo in iztegnila drhtajoče roke proti ognju.

„Gavrani, gavrani!“ je zastokala s hripavim globokim glasom in odpirala brezzoba usta.

Poleg onemogle starke je sedela devetnajstletna Sonakajeva sestra Kali (Črnulja). Gosta griva oglenočrnih razkuštranih las ji je zakrivala malone ves nelepi široki obraz. Z dolgim konjskim repom je branila staro sibilo muh in komarjev ter pela poluglasno:

Goi delal hi šuker čai,
hi la kek dad, kek dai . . .
(Tam doli je lepo dekle,
nima ne očeta, ne matere . . .)

„Molči, Kali!“ je zarevska Čirikli nad radopevno hčerko. „Kaj bi zijala venomer! Kuhati se ti pa ne ljubi, kaj?“

„Kali, gavrani! Kali, gavrani!“ je ječala Erani. Še vedno je krožil črni oblak krokotajočih ptičev nad dolino; poletavali so proti taboru in se vračali proti reki. Užaljena Kali pa se je potuhnila in se držala neznansko kisto.

„Kali in ti, Omar, naglo po vode!“ je ukazala huda Čirikli.

Na drugi, osojni strani doline se je pretakal plitev studenec; ondu je bilo vse polno bledordečega podleskovega cveta. Tja sta šla Omar in Kali z velikim kotlom. Pred njima je hitel žejni medved k vodici in pil dolgo. Odkopala sta z rokami pesek, da bi se nateklo več vode v poglobljeni strugi, napolnila kotel in ga nesla k ognju. Omar je priklenil medveda h gabru za jamadarjevim šatorom.

Med virom in šatori je gorelo več ognjev. Poševni žarki večernega solnca so obsevali le še polovico divjeromantične doline. Po osvetljenem skalovju so rasle in polzele sence dima in šatorov.

Nenadoma so zalajali psi in se zagnali proti zevajočemu jarku, odkoder je pritekal studenec. Ondi so se na vrhu roba pomikale pisane postave v mehki luči nizkega solnca. Mahoma je bil ves tabor pokoncu. Iz vseh šatorov, od vseh ognjev so vreli cigani proti izhodnemu ostenju.

„Han tume Romničel? (Ste cigani?)“ so kričali zgoraj.

„Tele čivalia men agai! (Taborimo tukaj!)“ so vpili spodaj.

Po ozki stezici ob studencu so prihajali drug za drugim rojaki in njih živali v dolino. Veselo sta se pozdravila jamadarja, ži vahni mlajši Namir (Leopard) in Angar; vsi so poskakovali, vikali in vriskali, da je odmevalo od skalovja. Gostje so hiteli k onemogli stari Erani, križali roke na prsih in se klanjali svoji kraljici. In takoj nato so zaplesali radostni ples.

Od vseh strani so prihajale mladenke z energično in koketno hojo cigank na plesišče pod milim nebom, na travnik med virom in ognji. Izzivalno so gledale mladeniče in razmršeni dolgi lasje so jim vihrali okoli smejočih se obrazov in živopisanih cap. Nekateri so udarjali na tamburine, ročne bobne s trepetajočimi kraguljci, in klopotali z lesenimi kastanjetami. Zakipela je ciganska kri. Vsi so zapeli staro pesem, peli zdaj hrepenečežalobno, zdaj blazno-strastno. Od skalnatih sten so odmevali divji vriski, divja godba, divji glasi . . .

Med vsemi plesalkami se je odlikovala najbolj Pirani (Ljubica), petnajstletna hči jamadarja Namirja. Vzorno vzrasla in lepolica kakor indijska bajadera, je sukala in visoko nad glavo vihtela tamburin, vsa zamaknjena v opojnosladko pesem. Izprva se je vrtela tiho in lahno, milovidno in živahno kakor ptica. Razpleteni modročrni lasje so ji segali do kolen in vihrali ko črn plašč po njenem jako gubatem jasnordečem krilu. Nekoliko poševne oči so se ji svetile kakor mladi tigri. Pod olivnotemnim vratom ji je poskakoval troniz barvanih biserov. Kadar je postala in zacetpela z malimi nogami, ji je trepetal na obrazu napol otroški, napol ženski smeh.

Vedno hlastneje so tolkli plešoč in pojoči cigani in ciganke s tamburini ob čelo, pesti, komolce in dvignjena kolena in vedno hitreje, vedno strastneje so rajali plesalci. Vrela je ciganska kri. V divjem dirindaju so se mešale živobarvne obleke, lesketali med lasmi, na temnorjavi polti dolgi uhani, debeli prstani, obroči in kovani denar. Plesala sta tudi oba jamadarja. Angar je skakal kakor kozel; včasi je potegnil svoj široki nož izza pasu, požugal gori v mračno goščavo pa zopet shranil orožje. Tudi živali so se udeleževale hrupne veselice: psi so tulili in zavijali na grde načine, medved je renčal in rigali so vsi prestrašeni osli.

Omar je moral nehotoma venomer gledati hčerko jamadarja Namirja. Tako neznano čudno ga je tesnilo okoli srca, kadar je opazil, da so ga zopet ošinile njene plamteče velike oči. Zdelo se mu je, da se boji tega krasnega mladega satana.

Mahoma dvigne Pirani roke in skoči predenj. S svojimi malimi rjavimi rokami popade dečka in ga zasuče v divji opojnosti med plesalke, da se mu skoro vrti v glavi.

„Kako ti je ime?“ ga vpraša in naglo sope skozi usta.

„Omar.“

„Meni pa Pirani,“ mu reče čisto od blizu na uho, da čuti njeno vročo sapo. „Moj oče je jamadar. Poglej!“

Ničemurna bakhantinja mu pokaže svoj zlati prstan.

„Omar, kako si lep! Kadar boš večji, boš moj rom (mož) in jaz bom tvoja romni (žena). Zakaj si tako žalosten? Ah, rajša te imam kakor vse druge.“

„Kaj govoriš?“ ostrmi Omar. Tako ni še nihče govoril ž njim. Ves zbeگان gleda lepo divje dekle. In zdajci se ustavi Pirani in privije svoje prožno telo k njemu, da čuti burno utripanje njegovega srca.

„Omar, moram te poljubiti, mro pirano, mro grastoro (moj ljubček, moj konjiček), ah —“

„Pusti me! Ti!“

Burno ga objame mladi demon in ga ožge s poljubom na ustne. Njeni gosti lasje zakrijejo obadva. Med njimi vidi Omar samo le njene čarobnožarne oči. Iznova opalijo njene napol odprte ustne Omarja z dolgim divjim poljubom in kakor vampir svojo žrtev, ga ugrizne dekle za vrat.

„Skrajnji čas bo, da oddamo Omarja, ako ga hočemo prodati kot fanta,“ si misli Čirikli blizu njiju. „Haha! Neumna Pirani se je zaljubila — v punco. To bi bil pa res kaj izboren par, hahaha!“

Plesalci besne, divjajo. Zlasti jih podžiga konec pesmi:

Anda lak dui akha,
kaj si kale sar dui drakha,
muklem miri čori da!

(Za njeni dve oči,
ki sta črni ko dva grozda,
sem zapustil svojo ubogo mater!)

Vsi udarjajo neprenehoma na tla, dihajo težko in hitro: curkoma jim teče znoj od čela. Tudi starejše žene ihte in se jokajo od navdušenosti. Možje stokajo, tulijo. Naenkrat odskočijo od plesalk, si žugajo s pestmi in v zraku se bliskajo ostri noži. Pirani, vsa užnojena, se jame opotekati, spusti tamburin in se zgrudi v ekstazi na tla.

Vzdignil jo je Angar; plesa je bil konec. Šele zdaj so raz-tovorili došli cigani svoje osle in konje, razpeli šatore in zanetili ognje. Tu so pekli janjce na ražnju, tam so zavijali iztrebljene divje golobe in polhe s perjem in kožuhi vred v ilovico kakor v testo in jih devali med vroč pepel in žerjavico. Pečene so odrli na meh, legli okoli šatorov in ognjev in večerjali.

„Pomagajte! Naša Erani . . .“ je kriknila nenadoma Čirikli in mahala z rokami. Vse je vrelo skupaj in se gnetlo okoli nje.

Erani je omahnila s kamena na tla; dejali so ji sedlo pod belolaso glavo. Globoko udrte oči so se ji svetile ko dve svetiljki iz groba. Starka je medlela; komaj vidno trepetanje je potreslo njeno oslabelelo telo in mirno je zaspala kakor truden popotnik.

Molče so stali cigani okoli rajnice. Njene široma odprte oči so gledale navidezno prezirljivo preko vsega posvetnega. Žene in otroci so zagnali krik in jok.

„Zapustila nas je,“ je dejal Angar. „Rešena je njena duša. Njeno telo sežgimo v čistilnih plamenih na grmadi! Po drva!“

Polovica ciganov je odšla v gozd. Omar je hodil s Sonakajem.

„Danes se mi je sanjalo spet o moji materi,“ je rekel Omar tiho Sonakaju, ko sta bila sama. „O da bi mogel k njej nazaj! Prosil sem te že tolikokrat, da mi pomagaš —“

Sonakaj je oprezno pogledal na vse strani in odgovoril: „Doslej ni bilo mogoče. Ali nocoj! Blizu Save smo in nocoj bodo vsi pijani od rakije, ko zgori mrlič na grmadi. — Ko smo te vzeli, smo hiteli vedno proti jutru, včasih tudi ob Savi vodi. Spremil bi te do te reke, do tja, koder je toliko topolov, močvirja, belih štorkelej in čapelj.“

„Ah!“ je kliknil Omar. Zastajalo mu je srce ob živem upanju in moralni bojazni.

„Do Doboja bi jahala, od tam pa teče Bosna mirneje, dobila bi čoln —“

„In ako uidem in se ti vrneš k staršem, kaj potem? Ali se nič ne bojiš?“

„Nič. Porečem jima: Zasedoval sem ubeglega Omarja. Utonil je v Bosni. Kaj mi moreta? Tiho!“

„Kaj pa je?“

Sonakaj je dejal kazalec na ustne in potegnil obrvi kvišku. Oba sta zadrževala sapo in poslušala nepremično.

„Ali nisi nič slišal, Omar?“

„Ničesar ne.“

„Pa vendar . . . Zdelo se mi je, da je stopil nekdo tukaj blizu na suho vejo . . . Pojdíva, Omar!“

„Tako?“ je šepetala Čirikli in se dvignila izza skale, ko sta odšla. „Le pomenita se natanko . . . Zdaj moramo prodati Omarja o prvi priliki. Bomo videli, kaj poreče Jusuf paša v Maglaju.“

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

(Dalje.)

V salonu je sedela Monna Lisa, vsa taka in tista, kakor sem jo videl prvokrat. Prav tisti nebeški, neskončno sladki, neizmerno zasmehljivi, vsega spoznanja polni smehljaj; prav tisti pogled, ki je vprašal: „Kje so moje globočine?“ — in je sam odgovarjal: „Ni jih več!“

Omamljen sem bil do smrti, premagan, na tla pobit, kakor sem že povedal.

Prekinil je tišino s hreščečim vzklikom.

„Kaj? Kaj praviš, duša?“

Ni se genila niti senca kraj njenih ustnic.

„Res je, duša . . . molče je treba občudovati to zadnjo lepoto, to vidno znamenje . . . Ali vidiš to luč, ali jo razumeš? Ali je prodril tvoj pogled skozi to meglo večerne zarje ter ugledal raj, ki ga slutimo?“

Njen pogled je bil tako miren, globok, ljubezniv in zaničljiv, kakor prej in zmerom.

Nenadoma se je okrenil tako urno, da me je sunil s komolcem.

„Moj Bog, kolika nehvaležnost, kolika nezvestoba!“

Prijel me je pod pazduho ter me porinil za korak naprej.

„Najin dobrotnik! On, ne jaz . . . on je bil izbral to vidno znamenje . . . toda on gleda drugače nego mi navadni ljudje, smeti takorekoč . . .“

Nadaljnih besed nisem slišal. Najrajši bi bil kam pobegnil, kamorkoli; in najrajši bi bil pred njo pokleknil ter pri tisti priči umrl od sramu in od ljubezni; in naposled bi bil najrajši tega človeka, ki je stal tik za menoj, zgrabil za obedve rameni ter ga treščil ob tla, da bi brez očenaša izdihnil svojo nemarno dušo.

Narahlo je nagnila glavo.

„Hvala!“

Hotel sem govoriti modro, lepo in umerjeno, toda umolknil sem kmalu, ker sem zaslišal nenadoma sam svoje odurne in bedaste besede, kakor da jih je kdo meni v zasmeh govoril skozi okno.

„Milostiva! Ta skromni dar . . . kaj dar! Saj bi bil lahko prinesel zaklad izpod Krima, pa bi ne bil vreden vaših belih rok!

In tudi nisem jaz . . . saj nisem jaz govoril o vidnem znamenju nevidne lepote . . . kako bi jo razodevale te breze? . . . O milostiva, če bi vam mogel pokloniti za vaš skrivnostni hram . . . na primer . . . Monno Liso . . .“

Omamljen sem bil, na tla pobit, kakor sem že povedal.

„Zakaj ne sedete, gospod?“ je vprašala z mehkim, žametastim, toplozamolklim glasom, ki je bil čisto podoben njenemu pogledu in njenemu smehljaju.

„Moj Bog, saj je res, zakaj ne sedeš? O uljudnost, kje si?“ je hitel brzousti in brzonogi Bennati ter me je posadil na zofo, da sam nisem vedel kako. Posadil pa me je zelo daleč od Monne Lise, skoraj za duri.

Salon je bil mračen, miren, opravljen po okusu človeka, ki je že vse videl in vse spoznal. Na stoli, na mizah, na vazah in cveticah in celo na tapetah se je poznal smehljaj Monne Lise. Poznal se je tudi na opojnem duhu; dišalo je po tuberozah.

Natihem mi je prigovarjal od bogvedikod: „Ne glej tja, ne glej tja! Reci, da te ni . . . da si kar tako!“

Zamaknjen sem gledal vanjo ves čas, v njen obraz. Kam bi bil drugam gledal? Edina svetilka v temnem salonu je bil njen obraz. In ob vsem tistem času me je črnkasti Bennati objemal in božal ter mi stiskal roke. Njegovo govorjenje mi je šumelo v ušesih kakor daljna povodenj.

„Dobrotnik . . . kako bi poplačal . . . vidno znamenje . . . nebeška lepota . . . skrivnostni vrt . . . paradiž . . . kajbica . . . domače ognjišče . . . breze v mraku . . . Monna Lisa . . .“

Tisti večer nisem govoril z njo niti besede. Kako bi? Ovijal se me je, kakor pajk muhe; ne samo z rokami, temveč tudi z besedami, z mišljenjem, značajem, z vsem, kakor je bil. Še so jo videle moje oči, moje misli je niso več videle. Samo njega sem čutil. On me je bil premagal, pobil na tla, kakor sem že povedal.

Ne vem in nikoli ne bom vedel, odkod so prišle njegove besede in kam so bile namenjene. Šle so pač kakor veter. Ona je molčala. Iskal sem — iskal bolj v sanjah in hrepenenju, nego z bdečimi očmi — iskal sem mukoma, z vso tisto boleščjo, ki jo nakloni ljubezen, če je prijazna, usmiljena misel odgovorila mojemu hrepenenju.

In zdelo se mi je — samo zdelo se mi je, ker sem bil ves omamljen, kakor sem že povedal. Zdelo se mi je namreč, da so se narahlo, prav narahlo zgenile njene ustnice, samo toliko, kakor

da je bil šinil komaj viden žarek preko njih; in da so se prav narahlo nagnile njene podolgaste trepalnice, tako da je bil globoki pogled vprašujoč in vabeč.

V tistem hipu me je močno stresel za ramo.

„Prijatelj, ali ti je slabo? Hudo si bled!“

Skočil je z zofe, odgrnil je težki zastor ter odprl okno, tako da je planila v izbo šumeča reka večerne zarje ter popila ves čar tišine in miru. Nato je hitel v drugo izbo ter mi je prinesel kozarec vode.

„Pij, prijatelj . . . in čelo si omoči!“

Izpraznil sem na dušek ves kozarec, nato sem vstal.

„Kaj že odhajaš? . . . Tudi jaz pojdem; mudi se mi v kavarno . . . važen razgovor . . .“

Čudonaglo, sam nisem vedel kje in kdaj, je vrgel dopetačo raz sebe, stal je pred menoj osuplim v svoji navadni, obnošeni obleki, s klobukom v roki ter me je zasukal tako urno proti durim, da sem komaj imel časa za neroden poklon in za jecljajočo, neumno besedo. Videl nisem niti njenega obraza — le belo, nerazložno luč, ki je svetila kakor iz daljne daljave. Bila sva na stopnicah, ko sam nisem vedel, kako in kaj.

Na cesti, že blizu kavarne, je nenadoma ustavil svoj brzi, stopičasti korak.

„Čemu bi pravzaprav hodil v kavarno? Vrag naj ga vzame . . . tistega! Ali sem mu kaj dolžan? Kakor za nalašč, iz gole hudobije me je klical iz toplega hrama . . .“

„Iz skrivnostnega vrta . . .“ sem dostavil čisto ponevedoma.

„Zares . . . iz skrivnostnega vrta! So ljudje, ki nikakor ne puste človeka na miru . . . je pač posebna strast, kakor pijača in tarok . . . Na cesti se mu obešajo za suknjo, nadlegujejo ga v kavarni in krčmi, izprehajajo se mu pod oknom večer do večera, trkajo mu na duri po celo uro . . . vse brez sramu! Še spali bi z njim . . . in z njegovo ženo! . . . Kaj bi z njim v kavarni? Naj sedi tam . . . naj sam posluša svoje razglašene gosli! . . . Zbogom, prijatelj!“

Stresel mi je roko in je izginil bogvekam; ko sem se ozrl, ga ni bilo nikjer.

Stal sem dolgo pred kavarno, čisto brez misli . . . takorekoč izžet, gola lupina. Ko sem se vzdramil iz tega trdega spanja, sem bil doma. Noč je bila, zunaj vse tiho; ležal sem na zofi, dremotno je gorela svetilka na mizi.

Iz temnih kotov, kakor iz prepadov, so se počasi vili spomini. Ali ni se prikazal najprej njen obraz, temveč njegov. Oči so mežikale in begale, gube in gubice na licih so se stresale, vlažna ustna so cmokala, in iz vseh kotov, iz prepadov, je neprestano blebetalo njegovo brezmiselno, hudobno, zlagano blebetanje. Kakor vselej, kadar sem ga slišal, četudi le v spominu, me je obšel tolik gnus, kakor da bi gledal golazen v mlaki. Da bi se rešil, sem klical njen obraz. Motno in medlo se je zasvetil iz teme in je ugasnil. Namesto njega se mi je zarežalo v lice: „Kajbica . . . domače ognjišče . . . skrivnostni vrt . . . Monna Lisa . . . Ljudje, ki trkajo po celo uro . . .“

Planil sem, kakor da mi je bila tuja dlan udarila v obraz.

„Saj je meril čisto naravnost name! Jaz, bebec, pa sem ga poslušal in sem morda celo pokimaval! Saj mu je vse jasno, že od začetka mu je bilo jasno! Le ukazati ni hotel: Spoti, prešestnik! Obziren in usmiljen je bil. Vse njegovo brezmiselno kvasanje je bilo samo usmiljenje. Mislil si je: navsezadnje bo le spoznal, kako da je in kaj; osem besed pojde mimo, deveto pa bo razumel in se bo ravnal po nji . . .“

Obšel me je silen sram.

„Tako stojim razgaljen pred tem človekom, ki bi se ga drugače ne maral zadeti niti s komolcem! Majhen je, ostuden, pomilovanja vreden, pa klonim glavo pred njim ves plah! Kaj — sam sem hotel!“

Ves čas sem gledal njega, govoril sem, prerekal se z njim; nje nisem videl.

Šel sem pozno spat; ves žalosten sem bil, toda zatajeval sem solze, ker se mi je zdelo, da me gledajo iz kota neumne, hudobne oči.

Komaj sem se zjutraj vzdramil in ko še oblečen nisem bil, je potrkalo na moje duri.

„Kdo je?“

„Ah . . . prijatelj!“

Mil glas, trepetajoč, poln prošnje in kesanja.

„Potrpi!“

Roke so se mi tako tresle, da sem si le s težavo zapel ovratnik ter si prevezal ovratnico.

Ko sem odklenil, je planil v izbo ter me objel brez pozdrava in ogovora. Šele čez dolgo časa je izpregovoril mukoma sopeč, sunkoma, kakor da ga je bilo prej dušilo samo prijateljstvo ali kaj.

„Prijatelj! Oprosti! . . . Ali mi sploh moreš oprostiti? . . . Na kolenih, glej . . .“

Res je upognil koleno, kakor da bi nameraval poklekniti; jaz pa sem ga prijel za obadva komolca.

„Ali si že kdaj doživel tako črno nehvaležnost? Udari me na lice, pljuni mi v obraz! Ti prideš k meni, dobrotnik, prineseš mi takorekoč . . . zvezdo z neba . . . Jaz pa nesrečnež, razbojnik, toliko da sem ti v roko segel, malo da te nisem pognal preko praga . . . In poslovil sem se . . . oprosti da se tako izrazim . . . kakor da bi te v hrbet sunil! Ali sem rekel adijo? . . . Pomisli, da vso noč nisem zatisknil očesa; od same žalosti in skrbi . . . Dvakrat sem vstal, da bi se napotil k tebi . . . ali kako bi ponoči? Tudi me je obšla grenka misel, da bi storil konec temu nesrečnemu, izgubljenemu življenju. Saj vidim, da nisem za nobeno rabo več, za prav nobeno, niti za tisto ne, da bi znal reči: Bog povrni!“ . . .

V glavi mi je šumelo, kakor da bi gledal z visokega mosta v derečo vodo.

„Za božjo voljo, prijatelj . . . ali si slabo spal?“

„Spal? Prejokal sem vso noč! Kako bi mogel misliti na spanje, ko mi je ležal na srcu greh kakor kamen? . . .“

Srd mi je planil v lica.

„Ne razumem te . . . oprosti! Niti besede ne razumem, kolikor jih je! Kakor da bi od strehe kapalo . . .“

„Od strehe?“

Napravil je tako prestrašen obraz, kakor da je bil ugledal smrt.

„Vrag te vzemi!“ mi je nenadoma bušilo iz ust.

Takrat si je zakril obraz z rokama in preden sem vedel kako, je izginil skozi duri.

Legel sem na zofo ves truden. Žena mi je prinesla zajutrek; pogledal sem ji v obraz in zdela se mi je čisto tuja, kakor da je že leto nisem videl. Mislim, da je imela objokane oči. Kaj morda že tudi ona? Vrag vzemi vse po vrsti!

Ni še minilo pol ure, ko so se vrata prav potihoma in počasi odprla in se je prikazal na pragu njegov ostudni obraz.

„Le še enkrat . . .“

Ves sključen je stal tam, majhen, ponižen, klobuk v roki, kakor berač.

„Le še enkrat da te vidim, preden zatisknem na vekomaj te trudne oči! Ne zahtevam, ne prosim, da mi sežeš v roko, v to

nevredno, nehvaležno . . . Toda le eno samo besedo, eno blago, usmiljeno besedo iz tvojih ust bi slišal rad, preden . . .“

Vstal sem mukoma in počasi, ker sem bil takorekoč . . . premagan, na tla pobit.

„Povej mi, prosim te v imenu božjem in vseh svetnikov, kaj bi rad! Povej brez tistih nepotrebnih, oblizanih, na prečo počesanih besed! . . . Ne maram več čakati, ne maram, ali slišiš? Povej mi naravnost, brez ovinkov, če me misliš ubiti, zato da bom vedel!“

Ves sem se tresel, govoril sem zmerom glasneje in nazadnje sem slišal sam, da kričim hripavo.

Stal je pred menoj kakor otrok pred šibo.

„Gospod . . . gospod . . .“

„Kaj gospod! Bog vedi . . . kakor trakulja si . . . tam žre in noče ven . . . človek misli samo nanjo . . .“

„Kako . . . trakulja?“

„Torej povej že, kaj hočeš od mene!“

V svoji razburjenosti sem ga zgrabil ter sem ga trdo posadil na zofo.

„Zdaj govori!“

Njegov obraz je bil mahoma tako nedolžen, ves mil in blag, kakor da se prav nič ni zgodilo.

„Saj sem govoril . . . saj sem že vse povedal!“

Nisem vedel, kaj bi storil; strmel sem nanj in sem molčal; tam je sedel na tisti rdeči zofi . . . kakor madež od olja ali petroleja; človek se jezi in zoperna mu je zofa in izba in ves svet. Gledal sem, da bi ga brž odpravil, da bi zaklenil duri za njim in ga nikoli več ne videl. Segel sem mu v roko.

„Torej . . . brez zamere! Danes sem nekoliko slabe volje, saj vidiš!“

Ponevedoma sem mu stisnil roko tako močno, da je spačil ustna ter me pogledal z osuplim, prosečim očesom.

„Ali nisi . . . zaradi nehvaležnosti? . . .“

„Ne, ne, čisto nič nisem razžaljen!“

Izpustil nisem njegove roke, dokler nisva prišla do duri; odprl sem jih sam in tudi sem jih resnično zaklenil za njim, še preden je bil na stopnicah.

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak:

Paseizem in futurizem.

Zadnje polstoletje se ponaša s tolikermi iznajdbami, s tako širokim razmahom tehnike, da bi utegnili zgodovinarji nekoč nastaviti semkaj prelom med staro in novo ero. Ta razvoj vede in raznih kulturnih naprav vpliva in bo vplival čedalje bolj na način človeškega dejanja in nehanja, na njega duševno življenje. Čutila bo nove tresljaje in preobrate brezdvomno tudi umetnost, kako? O tem snujejo različni možgani vsakovrstne odgovore. Nekateri ji prerokujejo v najmanj dvesto letih neizbežno smrt; med poslednje šteje pesimistni severnjak,¹ ki v diagnozi in prognozi naše industrijalne dobe z melanholično prepričanostjo zastopa mnenje o hipokratičnih potezah, o bližnjem usahnjenju umetnosti — jonske bolezni človeštva.

Umetnost umira na masi in koristnosti, umira, ker so ji odtegnjena potrebna tla naivnosti in iluzije. Poglejte: nekdanji zeleni Ren je prevlečen s sajami, ob začarani Lorelei pristajajo čolni z malto; večno mesto se strahovito modernizira, na prostoru bivše svetle rimske fontane so postavili neobhodno vespazijanko; Eleusis, kraj grških misterijev, je zadimljena od tvornic za cement in milo. Še en vrelec navdihnjenja je zasulo sodobno pokolenje: tajno silnih razdalj so zabrisala brza prometna sredstva. Danes vemo, kaj tiči za deveto goro v deveti deželi, stvar je taka ko v naši dolini; pravljice in vile so preživel humbug. Kam je spuhel čar vzhodnih bajk in lesket davnih pripovedek, kraljevska gesta ponosnega zavojatelja? Vedite, da brzovav, telefon in vse moderne iznajdbe niso našle pevca, dočim so v mračnjaškem srednjem veku rapsodje opevali križarske vojske, to najneumnejše vojaško podjetje v svetovni zgodovini. Iz krvavih mlakuž in zablod je vzknila bajna cvetka svetega Grala. Sicer pa ali je treba svetega Grala? Z demokratizacijo družbe se danes vse nivelira; strast — glavni vir umetnosti — je smešna; jeza nedostojna človeka; sanjarstvo mehkužno in ničvredno; sramujemo se navdušenja ko nečiste bolezni. In kar je najhuje — ljubezni ni več, ljubezni, ki je rodila tri četrti umetniških del. Sama korektnost, kvečemu flirt. Osebnost upornosti ne poznamo, saj vzgoja je obrusila vse individualne oglatosti, vzela nam je heroje.

¹ Victor Auburtin, Die Kunst stirbt, bei A. Langen in München 1911.

Vsa družba se bliža pomravljinčenju. Na tem umira umetnost. V Angliji na pr. je že izdihnila: Wilde, Shaw, Beardsley — troje harlekinov, troje grimacierjev, pri katerih postane celo tragičnost funambuleskna kretnja. Kako bi mogli verjeti v umetnost, ko pa je organizacija odpravila plodovito pohajkovanje, inspirativno klativiteštvo, ko leži naše spasenje v najbolj glupem in grobem, v delu?!

Mnogo lepega je vzišlo iz takozvanih pregreh: helenska pedrastija je ustvarila vse slastno-trpke atletske postave naših muzejev, črt in zavist sta vodila Tacitu pero, „Pekel“ je zavratno otrovano florentinsko bodalce, meniha Rabelaisa je sama samogoltnost in požrešnost, Fragonardovi vonjivi listi so žalibog osnovani v bordakih. Umetnost je nezmožna, kadar se odpravi babjeverstvo, posamnikova zloba, vojska. Sicer ji je že Petronijev Arbitr prerokoval zadnjo uro, toda pozabil je na barbarske tolpe, ki so jo prenovile. Kje pa nam pokažete sedaj svežih rezerv?

Tipičen primer propada je nezanimanje za dramo: uspeva le še melodrama, opereta, kinema, kabaret, šantan. Lahko je bilo Shakespeareju spočenjati žaloigre; kamor je posegel, povsod viteški turnirji, padanje vladarskih kron, osvajanje carstev. Ako pa mi zagrabimo v življenje, primemo zarjavelo konzervno škatljo.

Die Kunst stirbt an der Verpöbelung . . .

Toda nič zato, živelo se bo udobneje brez nje, kakor so izhajali nekdanji mravljinjski narodi, Egipčani in Babilonci brez umetnosti, brez osebne umetnosti.

„Drhtim pred električno veličino bodočih rodov ter jo zametujem še iz zaboja, v katerem me izroče zemlji . . .“

Mnogo simptomov našega časa, vsled katerih napoveduje nemški pisatelj umetnosti konec, vodi do čisto nasprotnih zaključkov vročekrvnega Italijana, odgojenega z belim mlekom aleksandrijske zamorke. Ali v dokaz izrečene trditve ne namerjam natezati suhoparnih paralel, marveč naznačiti v slikovitih primerih vedri značaj njegovega naziranja iz knjige „Futurizem“¹, to je šopka duhovitih člankov in bučnih manifestov. Vendar čujmo najprej nekoliko zunanosti, trohico zgodovine! V uvodniku poroča Marinetti o napredovanju svoje misli: Dvaindvajset tisoč mladih, kipečih ljudi se je prizvalo, vsi italijanski študentje so baje njegovi pristaši. D' Annunzio je pobral v zadnjem romanu idejo „zaničevanje žen“, tako potrebno novodobnemu heroju. Kipar Gemito in sivolasi romancier Capuana, profesor

¹ F. T. Marinetti, Le Futurisme, Paris 1911, 8° 238 str.

na katanski univerzi, sta javno v novinah obžalovala, da se vsled priletnosti ne moreta udeležiti borbe zoper kult prošlosti, tiranijo akademij in nizkotno podkupnost sodobne književnosti. Futuristični razglas je objavilo več slikarjev in glasbenik Pratella. V Trstu, Milanu in mnogobrojnih drugih mestih so pripadniki skušali osvojiti gledališča z dežniki, s palicami in klofutami. V Neapolu je prisostvovalo boju 160 karabinirjev in konservativno občinstvo je obmetavalo futuriste s krompirjem in nagnilim sadjem; ko pa Marinetti ujame pomarančo v loku in jo hladnokrvno olupil ter použije, mu je množica, sedaj osvojena, navdušeno ploskala. Odlični možje, kakor vodja republikanske stranke odvetnik Barzilaj, socialist Sarfatti, poznati govornik Cappa so ga zagovarjali o priliki slovečega procesa,¹ kjer mu je državno pravdnštvo blagohotno ponudilo štiri mesece, a je bil oproščen; pred vzklicnim sodiščem je dobil dva meseca poleg dobršne mere — popularnosti. „Futuristovska revolucija v Parmii“ se ponaša z ogromnimi aretacijami, nekaj ranjenci, z omedlevicami številnih gospa v nepopisnem tohu vabohu in z dejstvom, da je bilo zbog nje izključenih 50 dijakov z vseučilišč.

Marinettijev program vseblja v glavnem tri točke: predvsem umetniško, potem filozofsko in politično. Za predhodnike smatra Zolo, Whitmana,² star. Rosnyja, P. Adama, Mirbeaua, Kahna in Verhaerena, genialnega slavitelja „pipalkastih“ mest.

Bistveni elementi futuristovske umetnosti so pogum, drznost, upor. Futuristu je zoprna črviva in plesniva preteklost, zato se glasi parola: muzeje poplaviti, knjižnice požgati. Gleda zgolj v prihodnost in slavi obsežno kraljestvo pare in elektrike, opeva pridobitve današnje prosvete in napredka, zakaj napredek ima prav, tudi kadar nima prav! Prihodnjak bo povelečeval velikanske čete, mrgoleče pri delu, zabavah ali vstaji; pisano in vrščeče pljuskanje prekucij v novodobnih velemestih, ponočno drhtenje orožaren in odrov pod silovitimi električnimi lunami; kolodvore, ki požrešno goltajo kadeče se kače; tvornice, obešene v oblake z motvozi svojih dimov; mostove s telovadčevskimi skoki preko peklenske igre s slepečimi noži na obsolnčenih rekah; pustolovske parnike, ki vohajo za obzorji; širokoprsate hlapone, ki peketajo po tirmicah nalik orjaški jekleni vranci, obrzdani z dolgimi cevmi, in drsavi vzlet aeroplanov, katerih

¹ Obširno in velezanimivo poročilo o procesih, ki sta nekako pobratila Marinettija s Flaubertom, Baudelairem, Richépinom, je priklopljeno pesnitvi „La Distruzione“, Milan 1911.

² Njegovo edino delo „Grashalme“ je dobiti v Reclamovi univerzalki.

vijaki šume ko prapori in ploskajo liki navdušena množica. Prihodnjak je zatajil mojstre simboliste — poslednje ljubitelje lune, ker zanje ni bilo poezije brez koprnenja, brez evokacije rajnkih časov, brez zgodovinske in bajne megle; ker so hrepeneli po nesmrtnosti svojih umotvorov, kar pa je bolj nično nego oderuško pojmovanje krščanskega raja, ki naj bi plačeval v večnosti milijonske odstotke. Ubiti se mora romantični lunin soj, bolehalo pesništvo spominov, odljudne samote in distance, odpraviti poltenost in trikotnik prešuštva. V komur prekipujejo čustva, naj se poigračka s kužkom, z mačico, kakor ravnajo osiveli samci in samice, ženski pa naj se da volilna pravica ter tako pospeši razpad rodbine. Da, zametujte žene, do kosti oglodani ljubavni motiv naj se zavrže popolnoma, upoštevajoč edinole nadaljevanje vrste, da bo moškemu prihranjena tragedija starosti in nezmožnosti ter se bo razvil v pomnoženega človeka. Kakor je sicer odobravati vse izgrede v zmislu brutalnosti, hrabrosti, sile, krutosti, ki krepe in jačijo človeka, tako naj se zaničuje vsak eksces, ki slabi njegove živce. Čustva se morajo skriti na minimum za urnejši razvitek pomnoženega človeka, ki postane sorodnik stroju, sintezi moderne lepote; za mehanično lepoto že kažejo zmisel začrnili mašinsti — le glejte, kako jim plamte lica, kadar umivajo mogočno telo svojih lokomotiv: tako nežno boža ljubimec oboževano izvoljenko. Pri zadnji stavki francoskih železničarjev ni hotel noben strojevodja zavreti svoje lokomotive, kar je docela naravno. Komu so tuje opazke slehrnega lastnika avtomobilov ali tovarniškega ravnatelja o tajinstvenih kapricah, o nepreračunljivih muhah motorjev — o njih čutnosti? Z Lamarckovo podmeno opravičuje Marinetti misel, da spijo v človeškem mesu kreljuti.

Nova lepota se je utelesila na svetu: lepota vsepričujoče hitrosti. Avtomobil za dirko je lepši od samotraške Zmage; nič pa ni tako krasno kot ogrodje pri hiši, ki jo grade, oder z brvmi nevarnostne barve, nedovršen, segajoč v prihodnjost . . . Vsega se nam je nadejati od boja, od gibanja, ničesar od miru, od grobov. Zvenečo zaušnico so dali častilcem mrtvecev Japonci, kupujoč človeške kosti za pripravljanje novega razstreliva; značilno je, da ne morejo porabiti v to čepinj in lobanj. Čisto po pravici prezirajo te klavrne skrinjice starinske preperle modrosti!

V tej publikaciji najdete mojstrsko naslikano bodoče lice zemlje, lepše bo nego v zlatem veku; napoveduje se električna vojska. Italija naj pazi, da ne bo zadnja; dežela, ki ima obliko dreadnoughta, naj se oboroži zoper večno nasprotnico Avstrijo, naj stare panger-

manizem — futuristi so namreč strastni narodnjaki. Zahteva od vlade vojno in sicer je začeti pri Trstu, tej lični smodniščnici, pretrga naj se sramotna trozveza, kraljevina osvobodi klerikalizma ter rekonstruira Rim na trgovski in obrtni podlagi; onečaščujoči in prekerni promet s tujci mora prenehati kar najhitreje.

Marinettija ne zadovoljuje le zrevolucionirana Italija, svoje ideje nosi na Angleško, kjer je povedal Albijoncem poleg obveznih poklonov dokaj grobosti, saj futurist mora biti do dvajsetkrat na dan nevljuden. Ožigosal je njih srednjeveški tradicionalizem, njih snobizem in ljubav za chic, ki zaduši osebni polet; njih malikovalstvo napram denarju, njih vero v obloženo mizo, njih smešno dvojno moralo, ki je obsodila Wildeja, dočim je skoro vsak dvajsetletni Anglež istospolen. Osmešil je dodobra limfatično ideologijo klavnega Ruskina, njegov bolehn sen o prvotnem idilskem življenju, nostalgijo po homerskem siru in pravljicnih kolovratih; v svoji mržnji do mašine, pare in elektrike, v svoji otročji maniji po pravadni preprostosti bi želel ta dozoreli mož spančkati v zibelki in se napajati na nedrijih svoje razpadajoče dojilje! . . . Govoril je pariškemu dijaštvu in ga fasciniral z barvito pirotehniko svoje zgovornosti in prizor za bogove se mi je zdelo izjalovljeno ugovarjanje peščice navzočih „preteklašev“. Napisal je za Špance proklamacijo nedosežne grandilokvence: Otresite raz sebe tisočletni zločin ekstaze in sna, nasladnosti in plahe molitve; pripravite pot višnji Elektriki, edini ter božanski naši materi. Zgrabite zlate svečnike in jih zavijte ko kij nad čelado menihov in biričev. Letnih 60 milijonov pesetas, ki jih požre bogočastje, potrošite za ljudsko izobrazbo i. t. d.

Zbirki je priklopljen razglas šestih slikarjev njegovega kova. Konstatirajo na pr., da ima — zastran vztrajanja podob v očesni mrežnici — dirjajoči konj lahko dvajset nog, izjavljajo, da portret ne sme biti sličen modelu. Odkar ne verujemo več v geo- in ego-centričnost, ni človeška boleost nič bolj zanimiva nego bolečina električne svetilke, ki trpi v krčevitih drgetih in vpije z obupnimi izrazi barve. Ne da bi bilo morda kaj nemoralno, se mora za deset let odpraviti nagota iz slikarstva; obsedeni od potrebe, da kažejo telesa svojih metres, so namreč slikarji spremenili salone v tržnice gnilih krač. Vedite, da gube na obleki delujejo na naše čute kot inkarnat polti.

Nesistematični, kratki izčrpek nekaterih potez zveni tupatam paradokсно; ne tako v kontekstu, kjer je obširneje utemeljevan in

prilagojen. Mnogokaj nam je pripisati na rovaš temperamentnega južnjaka; avtor, ki je zelo naobražen ter ima dvojen doktorat in petično soprogo, marsičesa sam ne prakticira. Tako je Tempsov sotrudnik interviewiral Marinettija, ki je potolažil lahkoverneže, češ da dejansko ne zatajuje preteklosti, ampak jo potiska na njen prostor, ki mora biti samo epizodičen v našem življenju. Vse drugo je zgolj argumentacija in poglavitno je poviševanje izvirnosti in samoniklosti.

— Torej ne boste zapalili nobene biblijoteke?

— Nobene!

— Ne boste poplavili nobenega muzeja?

— Nobenega!

Fran Albrecht:

Misterij mladosti.

(Konec.)

Io so bile tiste težke noči, noči dvomov, samoočitanj ter strašnega zaničevanja in studa do samega sebe, ko so begale misli trudne in nestalne po možganih, iskajoč točke, kjer bi se odpočile in umirile vsaj za trenotek. In dan, prežit v strasti in nasladah, je vstajal pred očmi, potvarjen od lastne fantazije in neresničen v svojem gnusu, ter se mi kakor nesramna karikatura rogal v obraz.

Kolikrat je na mojih ustnih vzgorelo ime, združeno s težko kletvijo, ki jo je zakričala iz sebe duša v zaničevanju in sovraštvu, tisto ime, ki sem ga podnevi tako često imenoval z zlagano milobo in iskrenostjo: Pavla!

„Kdaj, o kdaj se bo končalo vse to?“ sem se prečesto vprašal s strahom v duši in nisem znal odgovora.

Spoznal sem, da sem se vse preveč dolgo potapljal v to strast, da bi se je mogel kar mahoma oprostiti. Tako dolgo sem se omamljal s strupom, da sem se zastrupil, in nisem več našel izhoda in nobene poti . . . Čutil sem vsak dan, kako narašča, kipi in prekipeva do vrhunca moja blaznost; čutil sem pa tudi, kako s strastjo narašča in prekipeva odpor do nje same in vstajajo bolečine, spočete iz tega odpora. Kajti to mi je dala ljubezen do matere. Spoznal sem končno, da je vsaka ljubezen polna bolečine.

Preudaryl sem, naposled pa sem takole dejal samemu sebi: „Zaljubljen sem v Pavlo . . .“

Tako je bil torej rezultat mojih razglabljanj in iskanj in odpora in neodločitve samo — slabotna resignacija. In koncem konec se je oglasil iz mene še slovenski fatalist s svojo praktično filozofijo: „Pravzaprav je vse egalno . . . Kakor je zapisano v zvezdah, tako se bo zgodilo.“ Jaz pa sem si dejal: „Živeti . . . Naj gre življenje svojo pot, naj seka v dušo svoj trdi, mračni obraz v težkih, neznoznih nočeh!“

In brez obotavljanja sem hodil od materine postelje k Pavli in od Pavle k materi — vmes pa so molčale noči, iz kojih se je režal panski obraz groze — —

„Zaljubljen sem bil v Pavlo.“

Ko sem bil sam, sem si včasih glasno ponavljal ta stavek in sem mislil o njegovi zagonetni vsebini, zagonetni zato, ker ni pomenjala pravzaprav ničesar, pa je vendar ležalo toliko skrivnostno-nedoumnega v nji. Predstavljal sem si drobno, tenko telesce, ki je tako voljno in mehko in gibko in ima toliko prečudovito silo v sebi, da ves trepečem in drhtim v njegovi bližini. Kakor da je vse posejano z nevidnimi iskrami, ki se krešejo in utrinjajo na meni, ki me žgo prav do dna duše in razpalijo kri v žilah, da se mi goreči valovi razlijejo preko telesa in mi odreka glas ter zastaja sapa — naposled pa se vse razodene v sladki omotici in blaženosti . . . Morda je bil to produkt vsega onega koprnenja po lepoti, ki ga čuti v sebi dozorel človek, — morda pa se je vzbudila v njem samo žival, pohotna zver, ki se pogreza v poltnost in uživa brez misli in estetskega čuta . . . Najbolj čudno se mi je pač zdelo, kako je mogla baš Pavla seči tako globoko v žarišče vsega mojega bitja, ko vendar nič ni odgovarjala mojim zahtevam žensk; zakaj baš to neznančno, bledikasto dekletce s svojimi sentimentalnimi očmi in svojo visoko rokoko-frizuro? Še zdaj premišlujem o tem in se ne morem dovolj načuditi.

Pavla ni bila nič drugačno dekle, kakor so po večini vse naše malomestne, polizobražene mladenke. Ničesar „preveč“, vse nekakšna konservativna umerjenost.

Pravzaprav se mi smili to dekle, če pomislim globlje. Učiteljica na deželi — kaj pa je to! Treba se je na vsak način zgodaj oprijeti česa, kar bi zboljšalo usodo v bodočnosti . . . Jaz pa, žalibog, nisem ustvarjen za partije. No, morda me je celo nekoliko ljubila —

nikakor seveda ne „preveč“ — toda vse to izključno le pod pogojem, da jo nekoč poročim.

Najina zaljubljenost je vsak dan spreminjala svojo obliko. Brez prehoda so se menjavale kaprice občutja, plehka, osladna, neresnična — na dnu vsega pa so skrito šepetale črne, grozne sanje, ki so vabile v svoj vrtinčasti prepad . . .

Tako je napravila Pavla nekoč veliko napako.

Mnogokrat, posebno kadar sem se zvečer poslavljaj od nje, me je Pavla pogledala s čudnim izrazom v očeh, kakor da tli vroče vprašanje v njeni duši, ki sili na dan in je more komaj, komaj še skrivati neizgovorjeno . . . Vedel sem, kaj pomeni to njeno vprašanje in bal sem se časa, ko se bo odelo v besede. Slutil sem, da bo izbruhnila iz mene tedaj vsa moja „ljubezen“ do Pavle v svoji nesramni, surovi nagoti.

In ta čas je prišel.

Nenadoma se je iztrgala Pavla iz mojega objema in kakor da se ne more prikivati več, so se ji usule, napol užaljeno, napol ogorčeno besede iz ust:

„Saj me ne ljubiš, saj me ne ljubiš! Vse na tebi je laž, laž! Ali ni tvoja mati bolna? Zakaj mi ne pripoveduješ nikoli o materi? . . . Objemlješ me, poljubljaš in mi lažeš, lažeš . . .“

Hipoma je obmolnila ter se še isti trenotek zopet streznila.

Jaz pa sem sedel na kanapeju, roke in noge so mi kakor mrtve visele navzdol. Okamenel nasmeh je ležal na mojih ustnih, moj pogled pa, ki jo je meril s svojim molčanjem, je moral biti strašen. Pavla se je odmeknila v kot, vsa bleda in začudena in z nenadnim ihtečim glasom je vzkliknila, da imam zlobne oči in da sem hudoben človek. Jaz pa sem čutil samo eno in kakor nikoli poprej mi je bilo hudo ob tej misli: da je nekaj drugega Pavla in nekaj drugega mati ter da se bosta v meni na vse večne čase odbijala ta dva pojma.

In to kratko petminutno molčanje je bilo kakor dolga, nema tragedija . . .

Pavla je začutila svojo napako. Približala se mi je spet in me prosila odpuščanja. Postala je nenavadno iskrena, nadevala mi najbolj iskrena in prikupljiva imena, stezala se po meni in se me nagajivo-šaljivo oklepala, kakor dete, ki bi se rado igralo.

Jaz pa sem bil molčeč ves ta čas. Ničesar mi ni bilo do tega tujega dekleta. Niti nje telo me ni razburjalo več. Ako sem izpregovoril besedo, je bila žaljivka. Nazadnje sem jo jel mučiti brez

povoda in namenoma ter sem ji očital, da tudi jaz ne verujem v njeno ljubezen in da naj si izbere drugega, ako se ji hoče igrati...

Predno sem odšel pa se mi je, kakor vsakokrat pred mojim odhodom, vrgla Pavla v naročje in se me oklenila z obema rokama ter mi šepetala v uho:

„Povej, dragi, ali me še ljubiš! Povej, Ivan! Zelo? . . . Povej, povej še enkrat! Ali me boš vedno ljubil?“ . . .

To so bile njene navadne besede vsakokrat. Poprej sem se smehljaj ti njeni naivnosti, potem pa sem z dolgim in vročim poljubom udušil vsa njena nadaljna vprašanja, na katera nisem maral odgovarjati. Takrat pa so izzvale te besede v meni čuden odpor; v njenem prijaznem, mnogo obetajočem smehljaju sem videl zlobno prijazni, zoprni smehljaj njene matere . . .

„Neumnost!“ je siknila grobost iz mene.

Stopil sem bliže k nji, in z molčečo gesto, z nemim pogledom, ki sem želel, da ga razume, sem premeril njeno telo od nog do glave.

To je bil moj odgovor.

O in Pavla je razumela to molčečo gesto, ta nemi pogled! Ničesar ni dejala, povabila je oči, kri ji je zaplala v lice, nato pa se je okrenila in mi pokazala hrbet.

„Konec, konec . . .“ sem šepetal; ko sem stopal proti domu. Zavil sem se tesneje v suknjo, a zobje so mi šklepetali in po vsem telesu sem se tresel.

Sklenil sem, da čez dva dni odidem odtod. —

Popoldne naslednjega dne pa sem stopal po isti poti. Sklep je dozorel v meni. Treba ji je povedati in razložiti svoje stališče.

„Pokleknil bom pred njo . . . Na kolenih jo bom prosil odpuščenja za svojo ljubezen. Na kolenih!“ tako sem sklepal in razmišljal v svojem srcu.

Tih in lep mir se je naselil vame; celo moj korak, ki je bil vedno na tej poti hlasten in nervozen, težkega pričakovanja poln, se je umiril ter je postal prožen in elastičen. Zdaj sem vedel, da je napočila odločitev. Čas odhoda je prišel in treba je zaključiti račune.

„Na kolenih! . . . Potem pa se bova pomenila trezno in razumno. Brez vsakršnih razburljivih prizorov napraviva konec vsemu. Ona je pametno dekle, jaz sem pameten fant — čemu pa bi se razburjala brez povoda? . . . Tako ji porečem nazadnje: Ti, Pavla, zdaj pa saldiraj ta račun, ki sem ga sestavil tako pošteno, kakor

brat sestri. In otožna ne bodi nikdar! Z žalostjo in solzami ni nič, kvečemu da si postaraš obraz — vidiš, tako je zapisano v knjigah... Vesela bodi, da se je tako brzo zaključila ta žalostna komedija, ko sva vendar oba tako slaba igralca... Mladih fantov pa, in boljših kakor sem jaz, je tudi dovolj. Partija nikakor ne izostane. Sicer pa ti želim imenitno bodočnost in dvajset častilcev na vsak prst, če hočeš! In srečo v zakonu in vse blagre tega sveta! Tako torej... a zdaj: Adijo in — na nikakšno svidenje več!... Seževa si v roko — greva narazen s smehljajem in brez zlih misli. — — Da, da! Malo fraz, malo laži, malo resnice... tako se bo zgodilo!“

Tako sem filozofiral v svojem monologu, ko sem stopil v klanec proti šoli.

Do polnoči sva prošli večer govorila z materjo o mojem zopetnem odhodu. Do polnoči sem ji pripovedoval o ogromnem mestu, kjer je v visoke donebesne hiše stlačenih več ljudi nego jih šteje vsa naša dežela... Mati se je smehljala, s svetlimi očmi zroč name, in si ni znala predstavljati tega. A jaz sem ji razlagal obširno in lahko mi je bilo v srcu, ker je bil sklep gotov: odtod!... Ah, pa saj ni težko odhajati z doma, ako je človek mlad in zdrav in če sije veliko solnce jasne bodočnosti pred njim!

Zdaj je bilo potreba napraviti samo še to pot, ki se mi je sicer dozdevala vedno bolj neprijetna, čimbolj sem se bližal šoli. Bilo mi je, da skoro niti ne vem, kaj pravzaprav hočem. Kako naj razložim Pavli vso zadevo glede svoje „ljubezni“ — kako? — Na kolenih! Dobro. A potem? . . . Ali naj govorim kakor doktrinaren predavatelj za katedrom, ali . . .

Nisem še prišel do zaključka svojih razmotrivanj, ko sem že stal na šolskem pragu. Mati Pavle me je sprejela kar v kuhinji, kjer je tičala večinoma, ter mi brez povoda jela pripovedovati dolgo, zavozlano povest, ki sem ji sledil brez zanimanja. Zelo sem bil vesel, ko me je nazadnje vendarle srečno odrešila Pavla, prišedši iz šole ter me odvedla v sobo.

Sedel sem na stol in opazoval Pavlo, ki je na malem stojalcu pospravljala svoje drobnarije. Zdela se mi je tako nenavadno bleda, in hladna, in jaz ji nisem vedel ničesar povedati. Preživo mi je vstajal prizor minolega dneva v duši in nekaj osramočenosti podobnega se je dvigalo v meni.

„Zakaj molčiš tako slovesno?“ je dejala naposled Pavla suho in mi sedla nasproti.

„Jutri zvečer se odpeljem na Dunaj,“ sem ji odvrnil jaz še bolj suho.

Pavla je rahlo, komaj vidno zbledela, potem pa se je zazrla vstran.

„Tako, tako . . . Pa se ti v resnici mudi,“ je rekla potem z navidezno malomarnim glasom, ki pa ni mogel zatajiti svoje trpkosti in ironije.

To me je ujezilo:

„Da, mudi se mi. To se pravi: skrajni čas je, da odidem odtod. Kadar pridem domov, se mi zdi, kakor bi bilo vse bolno okrog mene . . . in mene samega se oprijemlje bolezen. Tujina je življenje, tam je zdravje! Jaz ne maram bolezni!“ Tako sem se kar v trenotku razvnel in navdušil in sam ne vem zakaj. — Čez čas pa sem se zazrl po sobi, ki se mi je dozdevala danes tako prikupljiva in intimna, kakor še nikoli ter sem dodal s tišjim, toplejšim glasom: „Sicer pa bom nesel lep spomin s sabo: lep spomin na to sobico, ki mi je dala toliko lepih ur, — oh, in toliko . . .“ Nisem nadaljeval. „Tudi nate, Pavla, bom nesel lep spomin s sabo“, sem pristavil.

Pavla je sedela sključena v fotelju in si z rokama zatiskala obraz. Njena ozka ramena so se stresala kakor v prikritem, pridušenem ihtenju.

Toliko, o toliko iskrenega sočutja s tem drobnim, jokajočim dekletcem se je vzdramilo v meni ta hip! Ženske solze . . .

Stopil sem k nji in gladil z dlanmi njene mehke valovite lase:

„Zakaj si tako žalostna, Pavla? Nikar ne jokaj za take stvari in odpusti mi! . . . Odpusti, ko sem te tolikrat razžalil! Ne morem in ne znam ti povedati, kaj se godi v meni. O, da bi ti mogla razumeti . . .“

In nenadoma, že predno sem se dodobra zavedel, sem razklenil in stegnil svoje roke, pogledal navdušeno okrog sebe — kakor tragičen junak na odru — nato pa sem se vrgel naravnost pred Pavlo na kolena in sem z vzklikom „odpusti!“ jel poljubljeni tla, kjer je stala njena noga. Komaj pa sem se zavedel, sem začutil, da je vse to le bedasta, dobro preračunana poza.

„Ne, ne!“ je zakričala. „Vstani, vstani!“ se je mučila in me dvigala pokonci.

Vstal sem. Pavla pa se je nepričakovano vrgla v fotelj in pričela krčevito jokati — bogve zakaj . . .

Stopil sem k nji, prijel jo za obe roki in jih odtrgal od njenega ozkega obrazka. Potem pa sem vzel njena vroča lica v svoje dlani in sem se iskreno zagledal v njene oči . . .

Moj Bog, kakšne čudapolne oči je imelo to dekle danes, ko so blesteli gorki biseri v njih . . . Kako je bilo mogoče, da nisem nikoli opazil tega zamišljeno-svetega, milobno-resnega in tiho-udanega izraza v njih! . . . In meni samemu je bilo, kakor da stojim v cerkvi pred oltarjem, obdan od vijoličastega dima, po katerem se sprehajajo angeli in svetniki. Sklenil bi roke in bi zašepetal verno in iskreno kakor v pozabljenih dneh . . . In pal bi na kolena in bi jecjal izpoved svoje duše, svoje mladosti . . . in Pavla bi bila moj izpovednik in s svojimi svetimi očmi bi pomirila mračno valovanje, ki mi razdvaja in otravlja dušo . . .

Zunaj so že bledele zadnje barve ugašajočih zarij, se spajale in izgubljale v brezizraznosti zasneženih poljan, ko sva s Pavlo še vedno sedela na kanapeju. V zamračeno sobo so se nosili plahoumirajoči akordi otožnega večernega zvonjenja in midva sva v toplem, bratskem objemu molila Ave najine blažene ljubezni . . . In ko je obmolknilo vse in ugasnilo vse in je mir in tišina prepregla širino noči, sva se ločila s poljubom, v katerem ni bilo nič tistega blaznodivjega ognja in opojnostrastnih bolečin: čist in miren je bil najin poljub, kakor bi se poljubilo dvoje duš. Tako se poljubljajo ljudje, ki so jim srca neoskrunjena.

Pavla mi je stisnila roko in šepnila: „Na svidenje torej jutri!“
Prikimal sem ji in molče izginil med vrati.

* * *

In zdaj, ko gledam nazaj na vse to, kar sem pripovedoval, vidim, da ni bilo resnica, kljub temu, da se je v resnici vse vršilo in odigralo tako, kakor sem pripovedoval.

Vsakemu človeku se pripeti včasih, da dela in misli in hodi okrog, diha in živi, kakor vsak drug človek, pa vendar je v njem vse nekaj drugega, kar ne ve nihče, komaj da sluti on sam.

Tako je bilo z mano, ko me je upijanila strast. Hodil sem okoli, delal, premišljal in z muko in bolečino seciral in trgal svojo lastno bolešt, in sem bil trdno prepričan, da živim istinito in resnično življenje. Pa vendar je bilo vse samo sanja, strašna in mračna sanja, ki se imenuje — moja mladost.

Toda ne, ne! Saj ne verujem tega! V življenje verujem in v njegovo moč, ki me bo iztreznila, umirila. Tako mi je, da bi se izpovedal vsem ljudem, da bi pred njih očmi razgalil do nagega to svoje zagonetno, nerazumljivo bitje, ki je meni samemu največja uganika, kakor to delajo vsi slabotni, onemogli ljudje. Da, slaboten

in onemogel sem, — jaz slabotnega, onemoglega stoletja sin! . . . Poglej, prosim, samo tole moje pripovedovanje, raztrgano in razblinjeno: to je moja duša . . . In vendar čutim v sebi tolik naval moči, toliko kipenje sil, sočnih in svežih in zdravih, da me včasi teži. Kam vse to? . . .

Nič več se ne razumem in ne poznam. Silna, neskončna ljubezen je v meni, tako ogromna in vroča, da bi objela ves svet — a jaz ne znam ljubiti. Toliko resnične, iskrene vere je v meni — a jaz ne znam verovati. To je tragedija moje mladosti.

Pomisli, kako čudno se je završila v moji notranjosti ta zgodba, ki jo skušam pozabiti in se ji iztrgati v svojem spominu, a je zapisana v meni neizbrisno. Pomisli, kako čudno se je zaključila ta povest na zunaj . . . pomisli in preudari: Nisem se poslovil od Pavle. Poslal sem ji list, kjer sem ji javil v hladno izbranih besedah, da mi ni mogoče nikakšnega svidenja več ž njo, naj oprostí, ako more ter sem ji priložil svojo dunajsko adresu „za slučaj seveda, da se me izvoli velecenjena gospica kdaj spomniti . . .“

In nato sem odpotoval in zazdelo se mi je, ko sem stopil na vlak ter so zahreščala močna kolesa pod mano svojo raskavo monotono pesem, da se je vsa črna boleost moje duše razlila preko te žalostne doline, ki ji pravim — moj dom.

Glede Pavle pa je bila namreč stvar ta, da sem se zbal pred njo. Odkrito govorim in nič me ni strah priznati, da sem pobegnul pred njo, ker bi ji moral priznati in razložiti to, česar nisem mogel. Kako bi ji mogel razkriti to, kar je vzbudila ona v meni in kar sem zadnjo noč pretehtal in preudaril še enkrat, — kako, ko se ne da z besedami niti izraziti! In ali bi pač mogla umeti ona razliko, ki sem jo občutil jaz s toliko pregrenko bridkostjo: mati — Pavla . . .? Ali bi mogla umeti ona prepad, ki je bil nepremostljiv zame: ljubezen — strast . . .?

To zadnjo noč, ki sem jo prebdel vso do jutra, sem premislil minole dogodke še enkrat in sem si bil manj na jasnem s samim seboj nego kdaj poprej. Spomnil sem se prošlega popoldne in sem si zaman skušal obnoviti ona čustva, ki so se vzdramila v meni tako nenadno v Pavlini bližini. Ob postelji svoje matere nisem imel zmisla za nobeno drugo ljubezen, nego edino to, ki mi jo je vzela mati sama. — In ko sem mislil na Pavlo in najin popoldan, sem vedel, da je ležalo v vsem nekaj neresničnega, neko plitvo, sentimentalno čustvo, ki je imelo sicer svoj čar, — pa nikakor ni bila ljubezen. Če je ljubezen globoka in istinita, ni navezana na

razpoloženja. Jaz pa sem bil slučajno sentimentalen. Tako otročji sem se zazdel samemu sebi! Preudaril sem, kaj sem nameraval, kaj sem dovršil. Šel sem k Pavli, da bi ji povedal tako in tako, resno in moško. Pridem tja — no, pa se zagrliva v mehko-sanjavem, sentimentalno-jokavem objemu . . . Ah kako bedasto, smešno je to! Ko je izgorela že vsa strast, je nastopila sentimentalnost; ko se je pijanec napil, se je zleknil na komolec in zajokal . . .

Zato sem se izognil svidenju s Pavlo in zato sem odšel brez slovesa.

Po poti pa sem mislil ves čas nanjo s tako silno in mogočno strastjo kot še nikoli, s tisto neutešljivo, nanovo razpaljeno strastjo, ki jo vzbudi in razžge v nas razdalja. In spet se je v vroči misli nanjo mešala mučna, neznosna skrb za mater, ki sem jo zapustil doma v negotovosti bolezni.

In spet je kipela strast in spet je rvala misel. Kakor v črnih kolobarjih se je vrtela, motala, gnetla ta čudovita, nepojmljiva zmes mojih možganov: to nerazrešljivo valovanje čustev in misli.

Vlak pa je hitel.

Tako sem se vrnil bolan in utrujen in prevaran nad samim seboj. In danes mi je pisala Pavla, da me ljubi . . . In jaz, glej, sem ji odgovoril, da jo ljubim, tako blazno-neumno in tako nezmislno-divje da jo ljubim . . . in da jo tisočkrat prosim oproščenja za vse in oproščenja za svojo ljubezen . . . In zdaj . . . kamor pogledam — je noč. — —

Radivoj Peterlin:

Kje ste, ve radostne pesmi?

Kje ste, ve radostne pesmi,
pesmi veselega dne?
V uri vas tesni in resni
slišati hoče srce.

Naj mi vas poje ob cesti
ptič, ko na težko grem pot,
kadar grem svoji nevesti,
trmasti bedi nasprot.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

II.

Manica je pogrnila mizo z belim prtom in na sredo mize je postavila šopek bujnih krizantem, ki so cvetele na njenem oknu. Zdaj so bile noči mrzle, slana je morila rože po vrteh in po polju, a Manica je skrbno čuvala svoje krizanteme; vsak večer jih je postavila v sobo in skrbno zaprla okno, da so bile še vse kot v žarkem poletju. A tisto jutro je odrezala cvet za cvetom, da je ostalo naposled samo par oskubljenih stebelc in bilk. In ustnice so se ji nasmehnile vsakikrat, ko je odrezala cvet, prav nikake žalosti ni bilo na njenem obrazu. Prinesla je še hrušek, ki jih je pripravil Jakob Klander že prejšnji dan, na rožnat krožnik jih je naložila lepo drugo poleg druge in dodala ob kraju rdečega grozdja, ki ga je nabrala že na vse zgodaj. Parkrat je odstopila za korak od mize in opazovala pazno, če je vse lepo naloženo in pripravljeno, nato je prinesla iz shrambe še velik kolač, ki je bil potrošen s sladkorjem, kot da ga je bil pobelil sneg. Ko je bilo na mizi vse v redu, se je ozrla po sobi in pazno ogledala vse do zadnjega kota. Pa ni bilo ničesar, kar bi se moralo še osnažiti ali očistiti, niti mrvice prahu ni bilo nikjer in vsa ropotija, ki se je valjala drugače pod klopjo ob peči, je izginila, da se je zdelo Manici, kot da je prišla v neko drugo, novo stanovanje. Šipe na oknih so bile umite, stara lončena peč se je svetila in še tiste tri kljukaste začetnice sv. treh kraljev na vratih je zbrisala prejšnji večer in jih zapisala na novo skrbno in lepo.

Ko je v spodnji sobi vse opravila, je skrbno zaprla vrata za seboj, da se dim, ki se je dvigal iz ognjišča, ni prikradel v sobo in odšla po stopnicah v podstrešnico, kjer je bivala vseh štirindvajset let, odkar se je preselila iz rodne hiše k sestri. Od začetka se ji je zdela sobica skoro nekoliko preprostorna, tako nekam daleč so bile razmaknjene stene druga od druge, a ko jih je s časom okrasila z različnimi podobami, se ji je priljubila tako, da bi jo težko pozabila. Dvoje oken je gledalo tja proti zahodu, kjer se je potapljalo solnce zvečer za visoke hribe in sijalo v njeno sobico tako žareče, da so bila tla kot posuta s samimi cekini. Na levi ob vratih je stala belo

pogrnjena postelja, nekoliko od nje mizica polna najrazličnejšega blaga in ob oknu šivalni stroj, pri katerem je presedela Manica cele dneve. Samo včasih, ko si je nekoliko oddahnila, je pristopila k oknu in se zagledala skozi rože in cvetje tja v bližnje hribe, ki so se ji tako omilili, da bi se ne mogla ločiti od njih. Poleti so prepevali in ukali po njih pastirji, kakor bela meglica se je videla tūpatam visoko na zeleni trati čreda ovac, zjutraj in zvečer se je glasilo v dolino mehko zvonenje od različnih podružnic. To so bili večeri, ko je bila zlatopoljska dolina kakor kraj miru in tihe sreče. Manica je slonela pri oknu in gledala tja gor k Sv. Ambrožu, ki je žarel v tonečem solncu kot oblit s krvjo, a nikoli ni zažetela, da bi se povzpela na tisti vrh in se razgledala daleč po svetu . . .

Tako so ji minevali dnevi počasi in enolično, brez vsakih velikih dogodkov, a ni ga bilo večera, da bi se ne naslonila na okno in zasanjala o preteklosti, o tistih srečnih dneh, ko se ji je zdela zlatopoljska dolina še vse lepša in je nosila v srcu toliko zlatih upov...

Takrat je bilo, ko je bil Dominik še študent in je prihajal domov o Božiču in Veliki noči in ostal v počitnicah doma cela dva meseca.

Zadnje leto je študiral v srednjih šolah. Sneg je padel tisto leto že o vseh svetih in ni skopnel do sv. Jožefa; o Božiču ga je bilo povsod do kolen in še više. Mrzli dnevi so bili, da je prišel malokdo na plano, in Jakob se je oglasil tisti dan pri Mohorjevih, da se nekoliko ogreje.

„Po Dominika grem,“ je pripovedoval — „letos zadnjikrat o Božiču, potem pojde na visoke šole ali bogve kam . . .“

In v glasu se mu je poznalo, da je ponosen na svojega mlajšega brata. Pripovedoval je o njem to in ono in ni ga mogel prehvaliti. Potem je kmalu odšel, a popoldne se je oglasil Dominik sam. V dolgi črni suknji je prišel, a je bil tako bled in slaboten, da se je zasmilil Manici v dno duše.

„Ti si bolan, Dominik,“ ga je opomnila skrbno; a Dominik je odkimal, slekel suknjo in sedel k peči, kakor navadno, kadar je prišel k Mohorjevim.

„Ali ste jaslice že napravili?“ je povprašal takoj, ker vseh osem let, kar je pohajal v mestne šole, je napravil pri Mohorjevih jaslice vedno on.

„Saj veš, da smo čakali tebe,“ je sladko opomnila Manica, ki je imela takrat osemnajst let in je bila ljubka in nežna kot roža v vrtu. „To je tvoje delo.“

In prinesla mu je na klop pastircev in vsega, kar je potrebno pri jaslicah in sedla naposled poleg njega na nizek stol in mu pomagala izrezovati in graditi hlev in Betlehem na griču.

Mati Mohorka je postavila predenj, kakor vsako leto, kavo in kruh in potem vino in suhih hrušek. Dominik pa jim je pripovedoval o mestu in svojem učenju in o vsem, karkoli jih je zanimalo.

Ko so bile jaslice gotove, jih je pritrtil v kot, ostalo manj važno olepšanje pa je prepustil Manici.

Tako se je godilo vsako leto, ko je prišel na božične počitnice; a tisto zadnje leto je pritrtil sam tudi rožast prt, postavil luči in svečice in pripel velikega angela, ki ga je prinesel seboj iz mesta. In ko je odhajal, je obljubil, da pride zvečer zopet, mogoče z bratom Jakobom, mogoče sam, da pojdejo skupaj k polnočnici.

Manica je gledala v jaslice, da bi mati ne zapazila rdečice na njenem obrazu, a v srcu se ji je zganilo nekaj tako sladkega in prijetnega kot še nikoli . . .

In zvečer je prišel resnično. Prižgal je svečice pri jaslicah in pel z njimi božične pesmi in bil tako dobre volje, da so se mu vsi čudili. Ko je mati hodila po izbi in okrog hiše, je škropil za njo z blagoslovljeno vodo, kar je drugače opravljal najstarejši Maničin brat. Po večerji so prišli sosedi in posedli okrog mize in po klopel in pripovedovali zgodbe o davnih časih in daljnih deželah. Dominik je sedel v kot k peči poleg Manice in vsaj na videz poslušal verno kakor drugi. A Manici ni bilo do zgodb o čarovnicah in strahovih, najljubše bi je bilo, da bi bila z Dominikom sama v prijetnem polmraku in vživala nemoteno krasoto in srečo svetega večera. Sedela je tesno poleg njega in se naslanjala na njegovo ramo; a kadar je začutila v obrazu njegov topli dih, se je stresla in bilo ji je prijetno, da bi se razjokala, dasi sama ni vedela zakaj . . .

Sosed Klemen je pripovedoval pripovedko o zakleti kraljčini in zmaju s sedmimi glavami. Vsi so ga poslušali zavzeto, komaj dihati so se upali, Manica pa je komaj slišala njegove besede, njena roka je počivala v Dominikovi.

„K polnočnici pojdeva skupaj, Manica,“ ji je šepnil tiho in Manica je prikimala in se mu ni upala pogledati v obraz.

Zunaj je bila mesečna noč, in mrzel zrak je bil razlit čez vso dolino. Tupatam se je svetilo v dalji razsvetljeno okno in črne sence so se majale po sneženi poljani od vseh strani proti farni cerkvi.

Dominik in Manica sta ostala daleč za drugimi, počasi sta hodila po sneženi stezi ob potoku, in Manici se je zdelo, da ni na

vsem božjem svetu krasnejše svete noči kakor v dolini zlatopoljski.

Na brvi, kjer so pripogibale snežene vrbe svoje težke veje skoro čisto k potoku, da se ni videlo nikamor, je Dominik nenadoma obstal in jo prijel za roko. In ko se ji je približal s svojim toplim dihom, ni imela moči, da bi se obranila njegovemu poljubu.

„Manica, otrok moj zlati —“ ji je šepnil in pritisnil njen mrzli obrazek k svojemu.

Manica je zaihtela in mu položila glavo na prsi. —

Pri cerkvi je pozvonilo tretjič in po vsej zlatopoljski dolini se je razlegalo polnočno zvonjenje mogočno in svečano . . .

Tako se je zgodilo, da je v Maničinem srcu živela tista noč ožarjena z najlepšimi spomini.

Težko je čakala velikih počitnic, da pride zopet in ostane v njeni bližini cela dva meseca.

In ko je prišel, se je manici zazdelo, da so z njegovim prihodom vzcvetele vse rože še lepše, da je postala dolina zlatopoljska še prijaznejša.

Bilo je na dan sv. Ane.

Manica je zgodaj vstala, se opravila praznično in se napotila k maši, kakor že dve leti na dan njenega godu k pol ure oddaljeni podružnici.

Z Dominikom sta se domenila že prejšnji dan natanko, kje se sestaneta in počakal jo je, ko se je vračala od maše nizdol po brdu pri visokem boru, kjer se je cepila steza. Par starikavih ženic je bilo še daleč zadaj in nobena ni videla, ko je zavila Manica ob boru na levo proti vinogradom, a ne nizdol v dolino.

Smehljaje ji je stopil nasproti Dominik. Po precej spolzki rebri sta zavila navzgor in obstala šele na vrhu vinograda, kjer je čepela nizka zidanica, porastla kroginkrog z vinsko trto.

Ko je Dominik odprl z velikim ključem težka vrata, ki so zajejala v zarjavelih tečajih rezko in cvileče, je obvel obadva prijeten hlad, ki se je širil po zidnici.

Sedla sta na kamenit prag in Manica se je zagledala v dolino.

„Pa reci, da niso lepe te naše gorice,“ je dejala in iztegnila roko v lahnem polukrogu. „Jaz bi ne hotela nikoli iz tega kraja. Glej, kako lepo se vidi vsa zlatopoljska dolina, še našo hišo razločim in tvoj dom se beli tam doli iz zelenja tako ponosno, kakor da hoče pokazati že hiša sama, da je rojen v njej — Dominik Klander, edini zlatopoljski študent.“

Dominik se je zasmejal in ji položil roko okrog vratu.

Manica se je rahlo naslonila nanj in je nadaljevala bolj tiho:

„Kadar končaš vse in boš imel službo, nikar drugam kakor v bližnji trg, da bova pohitela lahko vsako nedeljo tu sem na te prijazne griče in gledala po teh zelenih brdih kakor danes. In zvečer bova prihajala tu sem, ko je še vse lepše. Meni se zdi, da ni lepših večerov nikjer, nego so v teh naših goricah. Nikoli bi jih ne mogla pozabiti, pa če bi živela še v tako lepem mestu, in nikjer bi te ne mogla imeti tako rada, kakor tukaj, kjer je vse kakor ustvarjeno za naju. Glej, kako visoko gori je Sv. Ambrož; pravijo, da se vidi od tam po vsem Spodnjem Štajerskem, a tja gori bi ne hotela. Tu na teh nizkih gričih, tu je najlepše, in kako srečno bi živela s teboj, četudi v najsiromašnejši bajti.“

Dominik jo je poslušal molče in gledal v dolino in na svojo rodno hišo, ki je stala skoro popolnoma pod hribom.

„In ti bi ne hotela odtod, Manica?“ jo je povprašal in pogledal v smehljajoče oči.

„Odtod?“ je pomislila in se zagledala v ropotec, ki je bil pritrjen na visokem drogu sredi vinograda. „Mogoče, a bi se kmalu zopet vrnila.“

„A za vedno?“

„Ne, tega bi ne mogla,“ je odkimala.

„Niti z menoj?“

Pogledala mu je v oči in se mu lahko približala.

„Saj ne bo potreba, Dominik! Ti se povrneš in tukaj bova živela, ker drugod — tako se mi zdi, da bi bila nesrečna oba. Tujine se bojim in vseh, ki živijo v njej; a najina domovina je tako lepa in greh bi bilo, če bi se ločila od nje in jo pozabila.“

Dominik je nekoliko pomislil in nato je dejal:

„A vendar jih je toliko, ki so rojeni v dolinah še vse lepših mogoče kakor je zlatopoljska in med brdi še lepšimi, kakor so te naše gorice, pa so odšli v svet, med življenje in danes, ko so slavni, vem, da se ne spomnijo svojih rodni dolin, kjer bi jih ljudje ne razumeli in ne upoštevali. Ah, tudi v tujini je lepo, Manica, in tam spozna človek svet in življenje v vse drugačni luči. Lepa je dolina zlatopoljska, a najlepša samo za tistega, ki ni videl lepših od nje, in največjo srečo vživa v njej samo tisti, ki noče vedeti in videti, kaj je onkraj teh hribov . . . Jaz pa čutim vsako leto bolj in bolj, da v tej zlatopoljski dolini nečesa pogrešam — nekaj, kar da

življenju burnejši tek . . . Življenje tukaj se mi ne zdi življenje, ampak od rojstva do smrti enolično bivanje.“

Manica ga je pogledala pozorno in obraz se ji je zresnil.

„Tudi jaz sem bila v mestu skoro pol leta pri teti,“ je dejala — „a čakala sem komaj, da zapustim tiste ljudi. Tam je morda dom šuma in nemira, učenja in hrepenenja, a tukaj je dom miru in tihe sreče, dom srca.“

„Da, Manica, ti si rojena za te gorice, za ta mirni zrak, a jaz moram od tukaj, pa saj če se mi stoži se vrnem in ostanem.“

Manica ga je pogledala žalostno in dejala plaho in nemirno:

„Dominik, ti me ne ljubiš.“

„Zakaj misliš tako, Manica?“

„Ker hrepeniš v tisto življenje, ki sem ga jaz spoznala od daleč, a sem se ga prestrašila in se vrnila, da me ne okuži, ker potem bi te ne mogla ljubiti tako iskreno, kakor te sedaj . . . Zakaj ni poslal tvoj oče v mestne šole Jakoba, tebe pa obdržal doma? A tako mi odideš in se mi odtujiš . . .“

„Ne boj se, Mamica! Ti sodiš vse preostro. Tudi v onem življenju, ki je usojeno meni, je doma sreča in še popolnejša, kakor jo sanjaš tukaj. Ti hočeš, da bi ostal neznaten, kakor je brat Jakob, da bi me poznala samo dolina zlatopoljska in jaz samo njo, a ne veš, da je v mojem srcu želja kot v polju rož. In kljub tem silnim željam in upom, ki jih nosim v svoji duši, te ljubim Manica in sem srečen, kadar sem pri tebi. Ko boš slišala govoriti o meni to in ono, ko boš čula izgovarjati moje ime z začudenjem, me boš ljubila še bolj, ker boš lahko ponosna, da sem se dvignil tako visoko . . .“

„A jaz se bojim, da te takrat ne bom mogla ljubiti kakor zdaj . . .“

„Zakaj ne, Manica?“

„Ker boš pozabil na to našo tiho dolino, kakor so pozabili, kakor si dejal, v svoji slavi in šumni sreči celo tisti, ki so rojeni v lepših dolinah, kakor je zlatopoljska in med lepšimi brdi, kakor so te naše gorice.“

Dominik jo je privel k sebi in jo držal v objemu. In Manica mu je ovila desnico krog njegovega vratu in ga gledala ponižno in proseče . . .

Nato sta počasi odšla v dolino. —

Tako dolgo, kakor tistikrat nista govorila nikoli več. Zadnji večer počitnic sta se sestala v mraku za Mohorjevo hišo, pod orjaškim hrastom, o katerem so pravili Zlatopoljčani, da je najstarejši

v celi dolini. Pa Dominik je bil nekako čemerer in zamišljen, da je odšla Manica še bolj žalostna nego je prišla.

Drugo jutro je odšel, in Manica je ostala v zlatopoljski dolini sama s svojimi sanjami . . .

Čutila je, da ji tujina odtrga Dominika prej ali slej, in ko ga ni bilo ne o Božiču, ne v Veliki noči, ne prvo, ne drugo leto, je bila prepričana, da jo je popolnoma pozabil. A nikake jeze, nika-kega sovraštva ni gojila do njega; v njeni duši je živel še vedno ko takrat, ko mu je slonela na prsih gori v zidanici. Vedela je, da se tisti dnevi ne povrnejo nikoli več, da je bilo vse kakor lepe sanje; življenje in Dominikovo srce pa je bilo daleč od vsega . . . A Manica se je zavedala, da tega ni kriv Dominik, ki je bil dober in pravičen, dokler je bival v dolini zlatopoljski, samo tujina ji ga je odvzela in odtujili so ji ga ljudje, ki pojmujejo življenje drugače . . .

Tako je premišljevala Manica in žalovala za njm, ki ga je hotela ohraniti srečnega in dobrega.

In ni se razveselila kakor Jakob in oče Klander, če je pokazal župnik časopis, kjer je bilo pisano med drugimi tudi o njem to in ono, ker vedela je, da se s tem odtujaše bolj in bolj njej in vsej zlatopoljski dolini, kjer življenje ne pozna tistih visokih ciljev, do katerih se je napotil Dominik.

In ko ga je zagledala čez štiri leta, ko je prišel nenadoma in sta se oglasila z Jakobom tudi pri Mohorjevih, je spoznala, da so se uresničile njene boječe misli.

Gospod, ki je sedel za mizo z naočniki in polno rumeno brado, ni bil več tisti Dominik, ki je delal pri njih vsak Božič jaslice, njegove oči so bile vse preresne in preponosne, da bi se ozirale po skromnih zlatopoljskih domovih, njegova beseda je bila trda in mrzla in še roka, ki jo ji je podal, je bila hladna, kakor da je prišel iz kraja, kjer ne sijejo žarki sreče in gorke ljubezni. In vendar ni mogla, da bi ga ne pogledala kakor nekdanj, in morda mu je njen očitajoči pogled vzbudil v srcu kak neljub spomin, ker temno so gledale njegove oči in o tistih časih ni hotel spregovoriti besede. Vstal je kmalu in odšel, a vendar se je pri plotu ozrl in Manica se ni mogla premagati, da bi mu ne zamahnila z belim robcem. Vedela je, da ga razžali, a hotela mu je dokazati, da živi v njenem srcu še vse kakor nekdanj in bo živel vedno, dokler bo dolina zlatopoljska dom miru in tihe sreče . . .

In čez par dni je dobila pismo, ki ga je razumela le napol, a je vendar spoznala Dominikove želje in se je razjokala kakor

otrok. V velikem rumenem kuvertu je bilo zápečateno in pisano z velikimi črkami, da je lahko prebrala vsako besedo brez težave.

Draga Manica!

Prišel sem, da se za hip oddahnem v dolini zlatopoljski, a ko sem odhajal, ni bilo v mojem srcu niti enega čustva, ki bi me še vezalo na vas, ki živite pozabljeni tam pod Sv. Ambrožem. Tudi jaz sem živel nekdej med vami, a tako se mi zdi, da je bilo to že davno, tam nekje v tistem življenju, ki je umrlo v meni, ko sem se zavedel svoje dolžnosti . . . Morda se čudiš tem besedam, morda so ti popolnoma tuje, a kako hočem drugače, ko čutim, da me z vami, moji Zlatopoljčani, ne veže ničesar več, da sem se prerodil in ste mi po duhu in besedi tuji. In tuje so mi vaše poljane in tuja vsa dolina zlatopoljska, ki je tako ozka in temna, da sem se prestrašil, ko sem hodil zopet po njenih stezah . . . Nikoli še niste videli prave solnčne luči, še slutili je niste in kako naj živim med vami v tistem težkem mraku?

Moja pot se vije k solncu, k najvišjim zvezdam, in kako naj vzamem seboj tebe, ki si vsa, kakor so ljudje v dolini zlatopoljski: otrok, ki še ni okusil sladke oranže in je zadovoljen z lešniki. Sama zadovoljnost, sama sreča je v vaših srcih, a ne veste, da zadovoljnosti in sreče še niste nikoli vživali! . . . Jaz pa jim hočem dokazati, ki tavajo v zlatopoljskem mraku, da se razgrinja čez njihove domove še črna noč in da so še daleč od zlate zore . . .

Tako sem nastopil pot, kakršne ni iz zlatopoljske doline še nikdo. Težavna je, a up na zmago je tako sladak, da se mi podvoje moči vsakikrat, ko pomislim, da pride konec, da pride čas, ko obstojim na vrhuncu, kamor jih je želelo že toliko, a so prišli komaj do tretjine, komaj do polovice in so omahnili in omagali. In takrat, ko bom stal nad vsemi, ki so se napotili z menoj na najvišji vrh, se ozrem tudi na dolino zlatopoljsko, da me spoznate. In spoznali me boste lahko, ker bom stal nad vsemi, daši morda samo za hip, ker popotnikov je mnogo in vsi nosijo v srcu željo — doseči krono, ki se blesti nad najvišjim vrhom. In k tej kroni sem se napotil in Te nisem mogel vzeti seboj. Manica, ker ne poznaš njene krasote in bi se prestrašila poti, ki se vije k njej. Ti si otrok doline zlatopoljske, ki jokaš ob slavčevem petju in se veseliš lepih noči, otrok malenkosti in sanj in zato ne moreš z menoj, ki sem se poslovil od sanj. Samo ovirala bi me na tem težkem potu, zato je bolje, da si ostala tam, kjer ne hrepenite za najvišjo srečo in da se ne vidiva, dokler ne dosežem krone, ki je svetla tako, da bo

žarel njen blesk po vsej zlatopoljski dolini. Zato pozabi sanje, ki sva jih sanjala, ko še nisem poznal lepote življenja in nisem vedel za cilj, kamor vro sedaj vse moje želje.

Dominik.

Manca skoro ni verjela lastim očem, a ko se je zavedla popolnoma trpke resnice, je začutila, da ji je umrlo v srcu nekaj, kar je gorelo v njem s tako silnim plamenom. A lagala je sama sebi: še vedno so se vračali spomnini, niso jih zatrli ne meseci, ne leta, ne tista grenka novica, da se je poročil tam nekje na Angleškem.

In skoro vsak večer so poromale njene misli v preteklost, dasi je skušala zatreti vsak spomin in pozabiti vse, kar se je zgodilo kot v sladkih sanjah tople pomladi, saj zdaj je prihajala že jesen — njeno lice ni bilo več cvetoče in čutila je, da se bliža starost.

Včasih so se ji zdeli dnevi dolgi, a ko je pomislila tisto jutro nazaj čez vse svoje mirno, zapuščeno življenje, čez vseh štiriin-dvajset let, ki jih je prebila v tisti sobici, skoro ni mogla verjeti, da je preteklo od tistega dne, ko ga je videla zadnjič, toliko časa . . .

In tudi tisto jutro, ko je bila njena sobica že vsa spremenjena in pripravljena zanj, je sedla k oknu in sklenila roki v naročju.

Nekako pusto se ji je zdelo sedaj tam notri, ko je bila miza tako prazna, ko so odnesli šivalni stroj in vse, kar je gledalo njeno oko toliko let; a misel, da se nastani v njej on, ki je končal svojo dolgo pot, jo je navdajala še z večjim strahom . . .

Natanko se je spominjala njegovih besed, da se ne vrne prej, dokler ne doseže krone, ki je svetla tako, da bo žarel njen blesk po vsej zlatopoljski dolini, dokler ne bo stal vzvišen nad vsemi, ki so se napotili z njim do zmage in slave . . . In sedaj je dosegel vse to, ker drugače bi se ne vrnil. — Bogve, s kako prezirljivim nasmehom se bo oziral po dolini zlatopoljski in vseh, ki žive v njej . . . prišel bo bogat z gospo v svili in zlatu, ki se ji bo morala klanjati ona kot dekla . . . s sinom ali hčerko, ki se bo sramovala v tako borno hišo. In ona bo morala gledati vse to s tako krutimi spomini v srcu in biti hvaležna, če ji bo hotel dati dobro besedo . . . Ne, tega ne bo mogla prenesti, dasi se je zgodilo vse tisto, kar živi v njeni duši že davno . . . A čutila je vendar, da bi se ne mogla ozreti v njo, ki uživa srečo, ki je bila namenjena in obljubljena edino njej! In morda ji je Dominik celo povedal, kako ga je ljubila, morda ve za vse njeno hrepenenje in upanje, in zdaj pride v svili, da se ji posmehne . . .

Manica je čutila, da bi ne mogla preživeti ž njo pod isto streho niti ene noči, kaj šele, da bi ji stregla in služila. In sklenila je, da ga počaka, da ga pozdravi, samo enkrat, da ga vidi mogočnega v svoji časti in slavi, a potem da odide k oženjenemu bratu.

A vse te temne in strašne misli je morilo v njeni duši upanje, da morda Dominik še ni dosegel, kar je želel, da še ni največji med vsemi, kar se jih je napotilo z njim; saj ko bi bil, kakor je prerokoval, bi se vendar ne vrnil v dolino zlatopoljsko in med nje, ki so neznatni in ne razumejo njegovih visokih ciljev . . . Mogoče je omagal, mogoče je celo spoznal svojo zmoto in zaželel nazaj, od koder je odhajal nekdanj s tolikimi upi . . .

In to je navdajalo Manico s sladkim veseljem, da so ji krožile ustnice, ko je pripravljala sobico zanj, pogosto v nasmeh.

In sedaj je bilo pripravljeno vse, še ogledalo je hotela premestiti na pripravnejši kraj, pa so se odprla vrata in gospodinja Cila ji je namignila z važnim obrazom.

„Kaj se mudiš, saj je tukaj že vse v redu, spodaj pa stoji gospod župnik in nikogar ni, da bi se razgovarjal!“

Manica je odšla za sestro po stopnicah in si je popravila v veži lase in predpasnik.

Sredi izbe je stal zlatopoljski župnik Andrej, rdečeličen in postaven, in tisti dan je bil v suknji z baršunastim ovratnikom, ki jo je imel le ob nedeljah in praznikih. Dišečo smodko je vrtel med prsti, in ko je vstopila Manica, je napravil proti njej dva koraka.

„Torej danes je tisti dan,“ je spregovoril glasno ko na prižnici — „da se izpolni Jakobova želja! Resnično, tudi jaz sem že obupal nad njegovo vrnitvijo, no, pa je prišlo drugače! Pokaži no, Manica tisto pismo, ki ga je pisal pred par dnevi, da ga preberem še enkrat. Za svoje sošolce sem se vedno zanimal in z Dominikom sva si bila dobra prijatelja, seveda vse to je bilo že davno, mogoče se me nič več ne spominja“.

In župnik Andrej je napravil par korakov do vrat in zopet nazaj.

„Da — skoro trideset let bo od tega,“ je mrmral in gledal resno izpod obrvi — „trideset let, lepa doba, kaj ne?“

Manica je prikimala in je iskala po miznici, a naposled je našla Dominikovo pismo in ga podala župniku.

Župnik Andrej si je nataknil naočnike in je stopil k oknu.

Včasih je zganil z ustnicami, kakor da mu v pismu ni kaj po volji, pa je zopet nagubančil čelo in se resno zagledal v črke. Naposled je skimal in ga položil na okno.

„Pravi, da je truden“, je dejal, ko je prečital in se obrnil proti Manici. „Veš, nekoliko čuden je ta vaš profesor, pa reci, kar hočeš. Pripoveduje, da ga človek ne razume, najrajši bi razmahnil svoja krila čez ves svet, a naposled se mu zazdi vse skupaj neumnost in pravi, da je truden . . . O ženi ne pove ničesar, ne o družini, no, saj morata biti kmalu tukaj.“

In župnik Andrej je potegnil iz žepa veliko srebrno uro in zadovoljno prikimal.

„Vsak čas morata priti, če se nista kje zamudila.“

„Jakob je rekel, da prideta naravnost in je naročil, če pridete vi poprej, da nekoliko počakate,“ je opomnila Manica kakor nekako v zadregi in polglasno dostavila: „Sedite gospod župnik, takoj se vrnem“.

Toda župnik Andrej ni sedel, ampak je nataknil naočnike in posegel zopet po Dominikovem pismu.

Ko ga je prečital drugič, se je zagledal skozi okno in ni trenil z očesom.

(Dalje prihodnjič.)

Radivoj Peterlin:

Jesenska.

Spet v deželi jesenski je radostni čas,
in spet v zlatu se bahajo gozdi,
odletele gosi so že divje od nas,
in izžeti že sladki so grozdi.

Že nad vrati zeleni vršiček visi,
in ovija se vinska ga trta,
šum kakor iz panja nasproti vrši
skozi vrata široko odprta.

Ej, prinesi mi vinca, kraljevi točaj,
naj leskeče se v zlatu mi čaša,
v moji duši kraljuje že pisani maj,
v njej se pesem pomladna oglašča.

Marija Kmet:

Hrepenenja.

Valovi so se zibali, tisti majhni valovi, ki se zibljejo tako lahko, trenotek na levo, trenotek na desno. Vse plahe so bile barve v njih, barve polne mehkode in hladu, polne plahih misli. In kakor misli, polne srebrnih nad, so krožili galebi gori nad morjem. In priplule so sapice in šepetale z morjem, in priplule so barve v modri lepoti.

Tedaj je bilo, da so se zbrala hrepenenja človeštva nad morjem. Bilo je tu hrepenenje po zlatu, vse bogato v blesku; in bilo je hrepenenje po ljubezni, v snežnobelih tenčicah, pretkanih s srebrnimi nitmi; in bilo je hrepenenje po sreči, v rdečih rožah in zlatih oblačilih. Šepetale so sapice o njih in se čudile njihovemu obisku, in morje se je zibalo nalahno, prav nalahno.

Hrepenenja pa so šepetala. Dejalo je hrepenenje po zlatu:

„Ni ugovorov proti meni. Jasno je, da hoče človeštvo le mene, ni mu do vaju. Človeška srca hrepenijo po zlatu na vekov veke; zlato jim je vse: celo misli se odkupijo z zlatom, in duše padajo v brezdna za zlatom“.

Dejalo je hrepenenje po ljubezni:

„Ni lepo hrepenenje po zlatu. Človeška srca te pač želijo, ali ne prinašaj jim mehkih upov in misli. Tvoje misli so trde in mrzle. Vse drugo je v meni: Padajo misli ljubezni kakor balzam v srca in vsa bajna je njih sladkost. In upe rodijo take misli, nedosegljive in prelepe. Ljubezen je, ki daje moč človeštvu.“

„Motiš se“, dejalo je hrepenenje po sreči. „Človeške duše so polne le mene, in ni bilo najti na svetu človeka, ki bi me ne maral. Prihajam o večerih na lahnih krilih in prihajam o jutrih, vseh lepih v mladosti. Zahoče se po meni ljudem v mladih dneh, in z veliko, veliko močjo me objemajo misli teh ljudi. Brez mene bi padala rosa in slana v duše.“

Sape so se čudile tem pogovorom in priplule so prav do hrepenenj in dejale so jim:

„Glejte, prerekate se brez potrebe! Ne eno, ne drugo hrepenenje ni edino za človeštvo; vsa tri hrepenenja so zanj, kar smo me za morje. In kakor morje je človeštvo; treba mu je vseh treh

hrepenenj, in duša plava v hrepenenju po zlatu in v hrepenenju po ljubezni in v hrepenenju po sreči in ni mirna nikdar . . .“

In šepetale so še dalje sapice, in hrepenenja so plavala z njimi med človeštvo. Morje se je vzvalovilo, in misli človeške se oklepajo vseh treh hrepenenj . . .

Radivoj Peterlin:

Salomeja.

In grmeli so bobni in cimbale pele,
 kakor slavčki piščali so vmes gostolele,
 in začel se je divji, razuzdani ples,
 da odmevalo je od peklá do nebes.
 A utihnil ves šum je ob njenem prihodu,
 in začudenja vzklik onemel je v narodu:
 „Salomeja, Herodova ljubljena hči,
 v čast očetovo plesati ples svoj želi!“
 A prekrasna je bila kot angel v raji,
 sredi težkih nje res dve očesci najslaji,
 v njih leskeče modrina kot dalja morja,
 kadar solnce poldnevno se z vali igra.
 Rdeča ličeca njena kot radost tak ljuba,
 njene ustne ognjene, želeče poljuba,
 in razkošje temno njenih svilenih las,
 in opojnost nje grudi, njen vitki stas!
 In zaplesala je, da so vsi se zavzeli,
 v njeno gibko, sneženo telo zastrmeli.

In očaran ves v dlani zaploskal je kralj,
 v plačo Janeza glavo je pastorki dal.

Ivan Koštiál:

Slovenske folklorske drobtine.

I.

Leta 1894. je izdal Val. Ostermann¹ znamenito folklorsko knjigo „La vita in Friauli“ („Življenje na Furlanskem“).² Ker žive po Furlanskem tudi Slovenci, zato govori Ostermann skoro v slehernem poglavju tudi o slovenskih praznih vérah, navadah in nazorih, ako se razločujejo od romanskih (furlanskih). Povsod se izraža objektivno in trezno; nikdar ne rabi sramotilne besede o Slovencih, kakor imajo navado laški časniki v Avstriji. Navadni njegov izraz je „nella Slavia italiana“ ali pa „i nostri Slavi“ in „Slavia nostra“. — Oglejmo si izbrana mesta o Slovencih iz posameznih oddelkov lepe, zelo vestno sestavljene knjige!

Iz I. poglavja: Ob rojstvu vsakega otroka prižge Bog novo zvezdo na nebu. — Slovenci štejejo svojih „dvanajst svetih noči“ od sv. Lucije do božične noči; drugače pa Furlani in Lahi. Na dan sv. Treh kraljev pišejo Slovenci na vrata začetnice imen kraljev med številkami, iz katerih je zložena letnica, — Slovani imajo svojo Bábó - Jago, poosebljeni vihar. Ta izbriše vsak sled človeških stopinj ter se ustavi zlomljena šele na meji gostih gozdov. — Sredstvo zoper točo: V ital. Slaviji polagajo srpe izven koč tako, da so ostrine obrnjene proti nebu. Toča neha tudi, ako se da otročiču celo žitno zrno pogoltniti; koristno je tudi, če se postavijo stoli in klopi z nogami navzgor, da čaravnice, ki delajo točo, padejo na nje ter tako poginejo. Drugo sredstvo: Puška se nabaše z blagoslovljenim smodnikom in z žebli, ki so bili izdrti na pokopališču iz rakev. —

¹ Rojen l. 1841. v Gemoni, umrl kot ravnatelj učiteljsišča v Trevigliu l. 1904.

² La vita in Friauli. Usi, costumi, credenze, pregiudizi e superstizioni popolari. Udine, 1894. Tipografia Domenico del Bianco, Editore. M. 8°. 716 str.

Knjiga je razdeljena v 12 poglavij: I. Vraže, predsodki in nazori o kozmogoniji, vremenoslovju in fizikalni geografiji. — II. Vraže, predsodki in nazori o zemlji, vodi, rudah, zakladih. — III. O poljedelstvu in rastlinah. — IV. O živalih, pastirstvu, lovu itd. — V. O mladosti in ljubezni. — VI. O zakonu. — VII. O nosečnosti, porodu, krstu, dojenju in reji dece. — VIII. O boleznih, zdravljenju in ljudskih (domačih) zdravilih. — IX. O dolgem življenju, smrti in pogrebnih šegah; prikazni mrtvecev. — X. O čarovnicah in čarovništvu, svetnikih in njih močeh. — XI. O družabnem življenju. — XII. Razne šege in navade osebne življenja; običaji, nazori in predsodki, ki niso zapopadeni v prejšnjih poglavjih.

Kadar grmi in se bliska, pravijo Slovenci, da sv. Elija podi hudiča, ki se zateče v sili pod križ; svetnik pa razdrobi križ. Zato je nevarno stati med nevihto blizu križa. — V šentjanški noči delajo otroci takozvani „medili“, ki ga zovejo ital. Slovani kres. Prižiga se na vrhovih; skoraj vsa vas vrvi tje. Med tem ko gori, bijejo plat zvona, streljajo iz pušk in možnarjev ter vse prebivalstvo kriči veselja. — Padajočo zvezdo imajo za ugašajočo človeško življenje.

Iz II. poglavja: V nekaterih slovenskih vaseh ponujajo dragemu gostu ob vstopu v hišo kruha, vina in ščepec soli, „običaj, ki se ujema s šegami južnoslovanskih narodov“ („popoli Jugo-Slavi“).

Iz III. poglavja: V slovenskih krajih Italije so nekateri stari ljudje ohranili stare noše; mladina pa je sprejela splošno italijansko obleko. — Kurnike obdajajo z omejem (*Aconitum napellus*), strupeno rastlino, da bi se ne približale lisice; omej se imenuje tudi „lisjak“. — Neki star pastir v Kobaridu zna z dvema znamenjema in z malo besedami takoj pregnati vsako nesrečo; zlasti zna ozdraviti neki prišč (izpuščaj), ki ga povzročujejo neki gadje s svojim strupenim dihom(!). — Zoper hemoroide ali zlato žilo rabijo Slovenci pelin. Ovretak pelinovega perja prežene glavobol; oparek takega listja pa pomaga tistim, ki zaradi utrujenosti ne morejo nič spati. — Na strani 193. pravi Ostermann: „Moji babici, ki je imela bronhitido, ki je bila dosti let zanemarjena in zato na videz neozdravljiva, je pripomogel neki Rezijan do znatnega zboljšanja; dal ji je piti prevretke jelove, borove in mecesnove smole.“ — Slovani pazijo, da se njihove čebele ne približajo ravševemu ali slečevemu cvetu (*rhododendron*), ker menijo, da je sok te rastline za čebele strupen.

V tem poglavju navaja avtor med drugimi furlanskimi rastlinskimi imeni tudi nekaj slovenskih izposojenk: *s i m i r i k (e)* iz čemerika, *s e r n i s i š* (ali *s e r n i k u l i š*) iz črnica, *b a r b u r i s e* morda iz púrpelica, *k í m e l* (ne naravnost od Nemcev), *k r e n*, *s e š p e* ali *ž e š p e* iz češpa.¹

Iz V. poglavja: V Reziji in v enem delu beneške Slovenije se zapenjajo deklški čevlji, kakor duhovniški, z zaponkami. — Na isti strani popisuje Ostermann, kako si zavezujejo Rezijanke naglavne rute.

Iz VII. poglavja: Leta 1641. so obtožili Slovensko Magdaleno, češ da je bila dala nekemu otroku (tujemu) žolča v usta ter pri tem

¹ Prof. Štrekelj pa je dokazal še sledečim furlanskim rastlinskim imenom slovenski izvir: *s i m b a r* iz cimbor(a), *g a r t u Ź a* iz gartroža, *k r o m p i r*, *p í r e* iz pira, *t r i š k u l e* iz goriškega „troskva“, *k o k u l* iz kokolj, *p u š p a n*, *r a p á t t* iz repáč, *v u i š i n š* iz višnja. (Archiv für slav. Philologie XXXI, str. 203–209).

izgovorila na tihem neke besede („mlečno čarodejstvo“). — V Reziji je šega, da pride otročnica nekaj tednov po porodu k cerkvenim vratom, od glave do pete odeta z rjuho ali velikim kosom platna; včasih ima na glavi klobuk čez platno. Ko dobi blagoslov ter je vpeljana v cerkev, odloži belo oblačilo ter se vrne domov v domači obleki.

Iz VIII. poglavja: „Čudna je navada, ki jo imajo ženske v nekaterih vaseh italijanske Slovenije: med »perilom« nosijo naglavno ruto na drugačen način kot po navadi,“ to pa iz praznovernosti. — Zoper pšeno (Rotlauf) rabijo Slovenci na Beneškem prav barbarsko sredstvo; na deski napravijo tri kupčke smodnika, to zažgo ter drže bolni del telesa nad gorečo snovjo; potlej se namažejo opekline z oljem!

Iz IX. poglavja: Po pogrebu pojo Slovenci razne pobožne mrtvaške pesmi in molijo tretjino rožnega venca. — Na mrtvaški oder polagajo poleg mrliča reči, ki so bile živemu najdražje. Krdelo žensk poveljuje pokojnikove čednosti in kreposti. Ko se vrnejo od pogreba, jedo in pijo obilno v hiši pokojnikovi in včasih se konča vse s slovesno pijanostjo, ki utolaži žalost ali vsaj odzame zavest žalosti. — V Reziji spremljajo sorodniki mrliča z jokom in poveljevanjem. Pri pokopališčnih vratih se deli siromakom kruh; potlej se vrnejo domov, kjer se priredi pojedina, pri kateri ima nekdo mrtvaški govor.

Iz X. poglavja: Razen mnogo domačih izrazov imajo Furlani za hudiča tudi slovensko izposojenko kudičo (iz hudič), kar piše Ostermann „cudiçhio“. — Kraj, kamor se stekajo obsedenci z vsega Furlanskega in zlasti iz sosednjih slovenskih deželá Avstro-Ogrske, je Clausetto (furl. Klaužèt). Eksorcisti (zaklinjalci zlih duhov) v tem kraju so večidel Slovenci. — V ital. Slaviji delijo premožne rodbine na vseh vernih duš dan siromakom hlebčke iz turščične moke in v vinorodnih krajih postavljajo na mizo vino, da bi ga pile duše mrličev, ki se vračajo v pohode. — V Reziji in drugih slovenskih krajih na Furlanskem vidiš povsod kalvarije z majhnimi stolpiči (capitelli), kjer so razne postaje rožnega venca naslikane; na vrhu griča se pa vzdiguje cerkva ali vsaj večji obok. V furlanskih vaseh pa so kalvarije redke. — Kadar kdo praznuje svojo „novo mašo“, tedaj je vsa vas deležna veselja njegove rodbine; prispevajo vsak po svojih močeh. — V Gumín (furl. Glemóne) prihajajo peš romarji iz Rezije, ziljske in dravske doline na Korškem i. dr. — Torke ali torklje so zahajale, kakor veruje

slovensko ljudstvo, ob torkih in sobotah pozno ponoči v hiše, kjer so bile zbrane predice, ki so se bolj zabavale kot pa delale, in to v družbi veselih mladeničev. — Movje so duše tistih otrok, ki so umrli nekrščeni; te iščejo miru, letaje po zraku in vzdihovaje, da bi jih ljudje slišali. Gorje mu, kdor se jim roga s smehom ali žvižganjem; kazen ga doleti takoj.

Iz XI. poglavja: Izmed plesov je morda rezijanski najznačilnejši. Godba je čudna nenija v „molu“ („modo minóre“) v poskočnem tempu. Navadno godeta dva na vijolino in kontrabas. Napeve rezijanskih plesov je objavila Ella de Schultz-Adaiewski. (Sledi natančnejši popis plesa). V Reziji sem videl na dan opasila (žeganja) in pri ženitovanju plesati po cesti, brez poda; za rezijanski ples so mogoča vsaka tla, da le ni prod (gramoz). Le mraz lahko prisili ljudi, da plešejo po zimi po hišah. — Tudi v Sloveniji obhajajo predpust veselo; prav posebna zabava je veselica, ki se prireja ob pričetku poljskega dela. Z velikim hrupom vozijo orala okrog, ki dela brazde po snegu ali po mokri zemlji. Zadnji večer pred pustom sežigajo slamnatega moža („pust žgati“); otroci tečejo po poljih ter vihte goreče metle; temu pravijo „poditi pust“.

Iz XII. poglavja: Že v začetku XV. stoletja, če ne že prej, so si izposodili Furlani od Slovencev besedo „likof“ (iz srvn. lítkouf). Ostermann razlaga pojem likofa prav podrobno (na str. 700). Istotam piše: „Neki Karnjel¹ mi je povedal, da je videl v furlanski Slaviji (ni mi znal povedati, katerega dne), kako so blagoslavljali vse štiri življe; škropili so z blagoslovljeno vodo ogenj, studenčnico, zrak in polja.

Na str. 500 pripoveduje avtor furlansko pripovedko, v kateri je ista snov kakor v brezštevilnih pravljicah in pesmih o Lenori: mrtvi pride po ljubico. Prevedel sem jo v slovenščino, ker kaže sledove slovanskega izvira, kakor glede na kraj dejanja tako tudi z ozirom na nekatere specifično slovanske podrobnosti.

„Pod Avstriji je moral neki mladenič v vasi Talmašonš (blizu Belgráda na Furlanskem), ki je imel rad neko krajanko, oditi k vojakom, h konjištvu. Prisegla sta si bila večno zvestobo ter da ne zapustita drug drugega nikoli. Ubogi mladenič je padel v vojski, ne da bi se mogel poprej oženiti z njo. Nekega večera je čulo dekle trkati na vežna vrata in glas, ki je klical njeno ime. Ko stopi na cesto, zagleda svojega ljubega na konju. Pozval jo je, naj

¹ Karnjeli, furl. Čarnjéj, so prebivalci gorate Karnije, severnega dela Furlanskega, južno od Koroškega.

se popne k njemu v sedlo, da bi vkup dirjala po poljanah. Dekle, ki ni vedelo za njegovo smrt ter bilo presrečno, da ga vidi zopet, se ni dalo pozvati dvakrat in je skočilo za fanta na konja. Jahala sta proti pokopališču. Spotoma je fant zdaj pa zdaj tiho pel:

„Glej, kakó lepó sveti ščep!
Živ in mrtev človek jezditá vkup!“

In vsakikrat jo je vprašal, obračajoč se nazaj k njej: „Has — tu paúre tu?“ („Ali te je kaj strah?“) Ko se je prva radost izkadila, zapazi ubogo dekle, da sedi v sedlu z mrtvecem, in zato jej je dih zastajal in kurja polt jo je izpreletavala. Jezdila sta mimo neke hiše; ona se je ohrabrila in poprosila svojega druga, naj ji pusti razjahati za trenotek, da bi se napila. On je ustavil konja ter je pomagal stopiti doli; a komaj se je doteknila zemlje, je hušknila prestrašena revica skozi hišna vrata in mu jih zaloputnila pred nosom. Mrtvec jo je jel milo prositi in rotiti, naj se vrne iz hiše, in ker se je odločno branila, jo je poprosil, naj mu vsaj dovoli, da se dotakne kakšne njene stvari, preden se loči od nje za zmerom. Dekle mu pomoli skoz ključavnico konček svojega predpasnika; ker pa s tem ni bil zadovoljen, je bila tako neprevidna, da mu je pomolila konec svojega mezinca. Mrtvec ji ga je mahoma odtrgal ter oddirjal, ne da bi zapustil drugega znamenja za seboj.“

Za večino slovanskih inačic je značilno, da zbeži dekle v trenotku, ko ima stopiti v grob ali pa spozna spremljevalca za mrtveca, v hišo ter se tam zaklene. Ker je tudi v navedeni furlanski pripovedki tako, zato ni dvomiti, da je ta prišla od Slovencev k njih zahodnim sosedom. Ne sme se prezreti, da je bila pokrajina okoli furlanskega Belgrada slovenska, na kar spominjajo še tradicija in krajevna imena; vasi v bližini se imenujejo Gorica, Goričica, Glavnica, Šklavnik, Martinjak.

A. Aškerc, **Poslednji Celjan**. Epska pesnitev. V Ljubljani, 1912. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 170 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K 50 v.

„Epos je celoten, zaokrožen in enoten. Na Teharjih se začno tkati epske niti, na Teharjih se končava povest. Dejanje teče od konca do kraja plastično in dramatično. Epos je proslava naše lepe domovine in poetična perspektiva iz fevdalnega srednjega veka v demokratično sedanjost. Z odličnim spoštovanjem Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani“ . . .

Aškerc imenitno obvlada vse registre, ki jih treba odpreti pri tako široko zasnovanem delu. N. pr. te čudovite refleksije o plugu (str. 10):

Plug, ti sveta hranitelj si, reditelj,
družine prve si ustanovitelj.

Družini prvi dom si ti zgradil
in ljubiti ga prvi si učil.

Ti, plug, postavil prvo si ognjišče,
družini zbirališče in svetišče.

Očino kdo ji je ustvaril drug
ko ti najstarši rodoljub, o plug!

In tako dalje skozi par strani! Ali prislušajte tajnostnim utripom pesnikove duše, ki se je zadivila v jasno polnočno nebo:

. . . neskončna Rimska cesta ta-le bela!
Ko prstan božji ves je svet objela.

Po cesti tej pa se sprehaja bog,
vsemirov duh mogočni sam okrog.

Ob Jakopovo palico opira
se pa sam v sebi blažen se ozira: (3)

Nikjer se ne končava mu obzor!
Vse velik in dovršen umotvor!

In vse je sama živa harmonija,
po večnih zákonih se vse razvija.

In če utruji se sveta gospod,
ko šeta svojo vekovito pot,

pa sede na Veliki voz svoj zlati
in Pegaz hitro pelje ga krilati

po cesti triumfalni, in vodnik
po svetu je izkušeni Voznik. (Str. 37—38).

Ali ga vidite tega mogočnega, z malo začetnico pisanega boga, ki se sprehaja po svojem prstanu, oprt ob Jakobovo palico? Ko mu odrečejo stare noge, namigne vozniku: „Sie, Fiaker!“ ter se pelje neženirano naprej po vsemirju — štiri strani take vožnje. Kdo ne bi občudoval Aškerca, ki mu ležijo vse skrivnosti fizijognomije kakor na dlani:

Obraz človeški, živ si pergament,
popisan s tekstom svetim dokument!
In kdor zna brati te in razvozlati,
lahkó mu duš globino je spoznati . . .
Sevé, če tak obraz ni simulant
in kak v lažeh umetnik, komediant!
Če spreten, premetèn ni kak hinavec
in sebe samega kak pretvarjavec! . . . (Str. 113).

In kako izbornó zna Aškerc razkrajati človeške duše:

Le eden še sedi molčč za mizo —
škof Vitez. Čuti mar duševno krizo
in dvomi, če je prav skleniti smrt
Celjanu? . . . Sam s seboj zdaj škof je sprt.
Ubijati — je li to še krščansko?
Ni to zločin li? Ni li to pagansko?
Kaj rekel že na Sinaju je bog?
Da: „ne ubijaj!“ pravi dekalog . . . (Str. 80).

Če se še niste zavzeli za „Poslednjega Celjana“, mu gotovo priborim vaše navdušenje, če vam dam okusiti krasno prisposodobó, ki so Homerjeve poleg nje samo ponesrečeni poskusi poetastra:

Čedalje več, čedalje več! Hoho!
Glej, v gostih trumah čete z ladje vro.
Vro z ladje in iz ladje ti brez kraja.
In zdi se, da jih ladja kar poraja
iz svojega telesa ko žival
mladiče pa jih meče na obal,
ker prišli pač zdaj njeni so trenutki,
prijeli so poroda jo občutki . . .
In vsak že goden takšen je mladič!
Pogumno stopa, ne boji se nič,
Junaška mati pač rodi junake!
Katera druga je rodila take?
Vsak nosi že ob strani ostri meč!
Res, krepka deca! Kaj še hčete več! (Str. 65.)

Zares, kaj še hčete več? — Ko bi bili tudi vsi ostali verzi zlata vredni — v resnici so komaj bakra —, bi to „eposa“ nikakor ne rešilo. Take brezokusnosti si mora slovenska javnost enkrat za vselej prepovedati. Raje nič nego tako literaturo! Slišal sem glasove, da je hotel Aškerc s „Celjanom“ kakega literarnega norca obriti in da je vse skupaj mistifikacija. Ko bi bilo res! Toda Aškerc misli vse svoje publikacije silno resno.

Kaj je nameraval Aškerc s „Poslednjim Celjanom“, je iz njegove knjige lahko razbrati, a še desetkrat lažje, da ni tega niti oddaleč dosegel. Čital sem slučajno neposredno za njegovo „pesnitvijo“ Supanovo zgodovinsko razpravo: „Die vier letzten Lebensjahre des Grafen Ulrich II. von Cilli“. Kakšna razlika! Kakor da me je kdo potegnil iz vic v nebesa.

Nekdo je menil, da ni med začetnim in poznejšim Aškercem bogve kakšne razlike, da smo se za prve balade preveč zavzeli, preveč pričakovali — odtod razočaranje. Meni pa se zdi razlika naravnost strašna, če se spomnim Aškercera, za katerega sem se vnel, ko mi je brnelo par tednov neprenehoma po glavi:

Turban pisan diči roso glavo,
damaščanka mu visi ob boku,
knjiga sveta je pred njim odprta,
koran čita mladi Abduraman,
koran čita, suro baš o smrti . . .

Mais où sont les neiges d'antan? Zaman stikam za tistim Aškercem v njegovih poznejših publikacijah. Sicer je pač ravno v poeziji silno majhna razlika že grozno čutna. V „Poslednjem Celjanu“ je najti komaj kje kako reminiscenco na nekdanje boljše čase Aškerčeve — samotna zelena bil v neizmerni puščavi. Druga cigankina pesem na str. 58 vpliva, kakor da je nastala dobro desetletje pred to kovatvijo. Podoben vtis napravi mestoma turško pismo:

„ „Alah z vami, ljubi bratje Ogril!
Pišemo iz tabora vam pismo,
zlato pismo z zlatimi pozdravi!
Živi gosi smo pero izdrli,
v zlato tinto smo ga pomočili
pišemo vam pa na beli svili.
Zlate črke, zlate so besede! . . . “ “ (Str. 150).

V celoti pa se mi pri čitanju „Poslednjega Celjana“ kljub vsemu prizadevanju ni hotelo posrečiti, da bi sledil pripovedovanju z zanimanjem, se naslajal, užival, živel z Aškerčevimi osebami, ker mi je škandalozna oblika pričarala vsak hip pred očmi revo avtorja, kako se v trmastem sklepu, da nam ustvari imeniten ep, poti in opotčka za besedami, rimami in ritmi. Povsod, v draguljih, kovinah, v manufakturni branši, v jedilih, v denarju, povsod je imitacija lažja nego v poeziji. Ponarejanje poezije je stokrat bolj nevarno nego ponarejanje bankovcev. Morebiti Aškerčevi verzi res niso slabši od raznih Stritarjevih po Mohorjevih zbirkah. Toda Stritar zna sam sebe pravično ceniti in ne prodaja pirita za zlato rudo. Kako ginljivo je v „Lešnikih“ Stritarjevo slovo od Mohorjanov, izraženo v podobi „nagnjenega soda“! Človek čita „Lešnike“ v tem zmislu in naenkrat se mu zazdi, da je pesnik pravzaprav preponižen. Aškerc se očitno še ne smatra za „nagnjen sod“! Krajše, neprisiljeno pointirane balade so se Aškercu še v dobi propadanja

včasih precej posrečile. V baladni tehniki so obetali prvi zvezki res velikega mojstra; pri širje zasnovanih delih odpovedo navadno Aškercu moči. Ob takih prilikah se ima občinstvo priliko zgražati nad njegovo v začetku tako polnokrvno Muzo, ki se je v Aškerčevi raboti izpremenila tekom let v izmučeno, izžeto dekle.

Še nekaj o Aškercu kot liriku. Pri tako robustnem, za patološke, hipermoderne psihične finese popolnoma nedovzetnem človeku, kakor je Aškerc, je pač samoobsebi umevno, da je njegova lirika bolj miselna, nekam grčasta, krepka. Bogve kaj stalnega nam tudi v tem žanru ni ustvaril. Tukaj se hočem dotakniti le ene njegove pesmi: „Slovenski pesnik“ v petem zborniku „Pesnitev“. Pesem učinkuje tako, kakor da mu je prišla izmed vseh, kar jih je napisal v zadnjih letih, še najbolj od srca. Nerazumljivo mi je le to, kako more človek, ki pride do takih zaključkov kakor Aškerc v omenjeni pesmi, še sploh napisati kak slovenski verz. Rad priznavam, da mora biti narodni problem pri poldrugmilijonskem narodu v današnjih razmerah za mislečega duha silno zanimiv, da naravnost zapeljiv, zlasti če zaupa bolj hladni statistiki nego navduševalnim govorom in člankom. A ko bi se dal ta problem tako enostavno rešiti, kakor ga je rešil Aškerc v svoji pesmi, bi bilo naravnost smešno biti Slovenec. Morebiti se bo imel Aškerc po vsem, kar je in bo slišal o sebi, vendarle za velikega pesnika ter se potolazi s kakim „nemo propheta . . .“ ali morebiti s temle: „Und wenn die Nachwelt mitgenießen soll — So muß des Künstlers Mitwelt sich vergessen.“ „Nachwelt“ je namreč Aškercu tisti prepereli učenjak, zakopan v prepereli papirje, o katerem govori v „Slovenskem pesniku“ in za katerega piše očitno svoje knjige. Aškerc kopiči pridno po knjižnicah kovatev na kovatev iz same ljubezni do tistega učenjaka, da bo skozi zaprašene naočnike lahko brskal po tem, kar nam danes polje v krvi.

most fasmeljive kritike. In to v celotnem redarstvu Pastuškin.
 čujajega leste. Trdijo, kako ga je bolela v mi požurila tuda
 ga, niso lpa
 in Cape frena

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Uredil Anton Kaspret. Maribor, 1911. V. 8°. 8. letnik.

Ker je obsegal sedmi letnik „Časopisa“ zaradi Vrazove spomenice 25 pol mesto običajnih 14, je bilo društvo vsled neugodnih gmotnih razmer primorano skrbiti obseg zadnjega letnika, ki je izšel v enem zvezku. Vsebina mu je raznovrstna, resno znanstvena. Za lokalno zgodovino je prispeval dr. Avg. Stegenšek s člankom „O početkih Jurklosterske kartuzije“; isti pisatelj poroča o zanimivih freskah, ki so se našle v župnijski cerkvi sv. Helene v Loki pri Zidanem mostu (str. 91). Urednik prof. A. Kaspret je opisal tužno epizodo iz zgodovine kmetškega upora l. 1573., ki se je vnel radi krutega nasilstva Franca Taha in njemu podobnih graščakov, namreč oplenitev kunšperških in podsredskih podložnikov l. 1573 (str. 21—32). Društveni tajnik dr. Fr. Kovačič je o priliki devetega rednega občnega zbora v Ormožu predaval o zgodovini Ormoža in ormoškega okraja; glavno vsebino tega predavanja nam je podal v „Časopisu“ (str. 107—115). Prof. dr. Fr. Kos je nabral nekaj „Topografičnih drobtin“, v katerih je pojasnil nekoliko takih krajevnih imen, ki jih Schroll, Neubauer, Zahn in Jaksch niso mogli pojasniti (77—80). — Skromno številce razprav o našem narodnem pravu je pomnožil dr. Ljud. Pivko s črtico o „sosečki“ (str. 11—20), ki je bila nekaka zadruga starih kmetov in želarjev. Za ta prispevek o javnem pravu podravskega Poljancev med Ptujem in Ormožem smo pisatelju hvaležni, kajti imenovana samostojna upravna organizacija gine iz življenja in spomina naših ptujskih Poljancev. — Dr. J. J. je objavil dvojce slovenskih fevdnih priseg s potrebno razlago ter nam pojasnil pomen

teli iz arhiva višjega dež. sodišča v Gradcu; izkopanih priseg (33—46). — Al. Trstenjak je izdal v slovenskem prevodu „prepodajno listino iz l. 1819.“, ki se je našla v Pušencih pri Ormožu ter nam kaže odnošaje med tlačnim ljudstvom in graščinsko gospodo. — Neprecenljive vrednosti za folkloro in dijalektologijo je narodno blago ogrskih Slovencev, ki ga je v prekmurskem narečju Št. Kúhar vestno zapisal in prof. dr. Štrekelj opremil z bogatimi pojasnili. Koliko zdravega humorja in naivnega naziranja tiči v tem narodnem blagu! — Dr. Fr. Kotnik govori o naši „brambovski poeziji“ iz leta 1809. in objavlja dve do zdaj neznani „Pesme za deželski bran“, ki jih je iz Collinovih „Lieder österreichischer Wehrmänner“ poslovenil Grundner in izdal J. Leon v Celovcu l. 1809. — Med književnimi vestmi čitamo obširno poročilo prof. Murka v znameniti Jirečkovi zgodovini srbskega naroda; Fr. Kovačič je temeljito ocenil Dopschovo zbirko deželno knežjih štajerskih urbarjev, ki so velike važnosti za spodnještajersko zgodovino. — Pomembna se mi zdi odborova „Izjava“ na koncu letnika, ker mi priča, da ima večina gospodov ki odločuje usodo društva in „Časopisa“, o znanstvenem delu resnejše in lepše pojme, kakor oni naši politični „kulturonosci“, ki so rešitev vprašanja o ustanovitvi slovenske visoke šole pomaknili v nedogledno bodočnost (prim. str. 120).

Dr. J. Š.

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Nova vrsta. Let. III, zvezek 1. (V Ljubljani 1912.)

Prva številka novega letnika prinaša dr. Lokarjevo zanimivo študijo o belokranjski hiši. S tem obširnim opisom nam je pisatelj odprl novo stran slovenskega narodopisja, kajti razen Rusa Haruzina in Murkove monografije o jugoslovanski hiši nimamo o tem predmetu ničesar imenovanja vrednega. Po informativnem uvodu govori dr. Lokar o hiši in njeni notranjščini, nato o poslopih, ki spadajo k hiši, o svetilih in tehniki belokranjske hiše. Za naše razmere bogato in lepo opremljena razprava hrani v sebi dragocen zaklad narodne nomenklature. Želeti je, da se z isto temeljitostjo in ljubeznijo pokažejo še ostali deli naše domovine, kakor sta storila za Belokranjce dr. Lokar in Šašelj. — Dr. Fr. Kidrič je objavil „Donesek k zgodovini kočevske narodne pesmi“; poleg do zdaj znanega gradiva nam prinaša članek tudi mnogo novega. Spis je namenjen v prvi vrsti nemškimi znanstvenikom in vendar je pisan v slovenščini; naj ga v tem oziru posnemajo dosledno vsi naši pisatelji, ako hočejo priboriti slovenskemu znanstvu ugled tudi pri sosedih. — Izmed ostale vsebine tega zvezka bodi omenjeno, da je l. Hafner končal svojo obširno monografijo o metuljih, in da je prof. A. Paulin napisal daljši članek ob stoletnici c. kr. botaničnega vrta v Ljubljani, o katerem večina Ljubljančanov niti ne ve, da ga imamo. — V slovstvenem delu poročajo Mantuani, dr. J. Gruden in Ferd. Seidl. L. Pintar je priobčil imenoslovno črtico „Stehanja vas“ in dr. Fr. Kos je napisal opombe o najstarejših Turjačanih. — I —

M. Arcibašev, Slike iz revolucije. Poslovenil Anton Melik. Založil Štefan Klavs. Ljubljana, 1912. 8°. 167 str. Cena broš. 1 K 60 v.

Arcibašev je med drugimi Slovani že precej znan, tudi Nemci ga že imajo v prevodu, zato se mi zdi misel prav srečna, da je Melik seznanil tudi Slovence z mladim ruskim talentom. Najboljše njegovo delo je roman „Sanin“, ki je vzbudil mnogo zanimanja; a tudi v tej zbirki „Slik iz revolucije“ čitamo dve novelici, ki so po mnenju avtorja samega med njegovimi krajšimi spisi najbolj dovršeni, namreč „Senca jutra“ in „Krvava lisa“. Ostali dve: „Na belem snegu“ in „Na vasi“

sta medlejši, in menda je čutil to prevajalec sam, kajti jezik je posebno v zadnji čudno okoren, nekaj stavkov skoraj nerazumljivih. Arcibašev, ki slika grozne ruske razmere s pretresljivo realitiko in plastiko, bi zaslužil, da ga imamo v dovršenem prevodu.

J. Premk.

Ante Beg, Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju. Ponatisk iz „Popotnika“. Založil pisatelj 1912. V. 8°. 31 str. Cena s poštnino vred 50 v.

Begova brošura nam odkriva žalostno sliko našega narodnega propadanja na Koroškem: kjer smo še bili pred polstoletjem gospodarji, tam je danes slovenska beseda prepovedana. Ni vsega kriv močnejši nasprotnik, ki nam kljub jasnim državljanskim zakonom brezobzirno ruši temelj narodne samobitnosti — ljudsko šolstvo, mnogo je zakrivilo „delovanje“ sedanjih „voditeljev“. Andr. Einspieler, Rudmaš, A. Janežič niso več našli nesebičnih, idealnih naslednikov, in tako je Begova razprava obenem ostra obtožnica sedanjega lažinarodnjaštva.

— I — Tausko

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. S mapou Slovanstva. V Praze. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. 1912. V. 8°. XV+777 str. Cena broš. 12 K 50 v.

Po knjigi prof. dr. L. Niederla „Slovanský svět“, ki podaja zemljepisno in statistično sliko današnjega Slovanstva, je izšlo v istem založništvu novo znamenito delo o Slovanstvu. L. 1908. se je vršil v Pragi slovanski shod, ki je sprožil misel, naj se izda popularno delo, ki bi podajalo resnično in celotno sliko današnjega Slovanstva, in odbor „Češkega narodnega sveta“ je to misel uresničil s pomočjo čeških strokovnjakov. Tako je nastalo delo, ki je pisano simpatično ter znanstveno trezno in objektivno. Take vsestransko celotne slike Slovanstva ni do zdaj imela niti češka niti kaka druga slovenska ali tuja literatura.

Knjiga obsega tri dele. Prvi del, o zgodovinskem razvoju Slovanstva, je napisal dr. Jar. Bidlo. V njem je očrtan postanek slovanskih držav, razvit Slovanstva v srednjem veku, doba slovanskega preporeda in romantike in končno struje realizma in socijalizma. Ne povsem resnična je trditev o slovenščini, češ da „ima slovenščina še vedno značaj nekake neustaljenosti“, vsled boja med dolenjščino in gorenjščino v začetku 19. stoletja in vsled poskusov v dobi ilirizma, da bi jo prilagodili hrvaščini (str. 88).

Drugi, najobširnejši del popisuje sodobno stanje Slovanstva. O bivališčih in statistiki Slovanov poroča dr. A. Boháč. Zanimivo je demografično dejstvo glede razmerja obeh spolov, da je pri južnih Slovanih več moških kakor žensk, izvzemši Slovence, ki tvorimo v tem oziru prehod k Čehom in Poljakom. Kar se tiče splošne izobrazbe smo Slovenci med Slovani na drugem mestu, Čeli imajo 43% analfabetov, Slovenci 23·9%, Hrvati 74·1%. Ameriška statistika izseljencev stavi Čeha glede gramotnosti pred Francoze in Nemce, Slovence pa šteje s Hrvati skupaj in tako pridemo za Slovake; v tem oziru se nam gotovo dela krivica (prim. str. 155). — Državne uredbe in državnopravni položaj slovanskih narodov nam riše prof. dr. Karel Kadlec. Članek o Slovincih je temeljit in se opira na spise dr. Lončarja in na informacije dr. B. Vošnjaka. — O verskih in cerkvenih ramerah med Slovani piše spet dr. Jar. Bidlo, o autokefalnih cerkvah pravoslavnih Slovanov pa dr. Kadlec. Zelo važna je razprava o slovanskem šolstvu, ki še nikjer ni bilo tako pregledno obdelano, napisal jo je Ant. Jiráček. Kako resnične so avtorjeve besede, da bi vsak zaveden Slovan, posebno oni, ki dela politično, moral imeti v sebi trdno prepričanje, da prinese le prosveta in izobrazba Slovanom politično svobodo in gmotno blagostanje; zato je potrebno zadostno število dobrih šol vseh vrst;

časopisje pa ima dolžnost, da opozarja na pomanjkanje teh ali onih šol v primeri s tujcem (str. 408 in 409). Pisatelj priznava, da je slovensko šolstvo vzlic vsem zaprekah in težavam v zadnjih 30 letih zelo napredovalo, narodna zavednost in nivo izobrazbe sta se pri Slovencih znatno dvignila. Lep je pregled slovanskih literatur prof. J. Máchala; obdelana je povsod le najnovejša in sodobna literatura. Prav dobro je očitana naša slovenska književnost; z ljubeznijo in razumevanjem piše o naši „modernej“, o Ketteju in Murnu, o Župančiču in Cankarju. — O ruski, poljski, češki in jugoslovanski upodablajoči umetnosti razpravlja Fr. Tábořský. Rusi so največja potencia, posebno v arhitekturi, Poljaki briljirajo v slikarstvu, Čehi imajo par velikih mojstrov, Poljakov in Rusov pa še ne dosežejo. Južni Slovani se šele umetniško probujajo, imajo pa velikega kiparja Meštrovića. Slovenska moderna je še vsa pod absolutno vlado novoimpresionizma; Slovenci so skoro sami mehki liriki: Jakopič, Jama, Grohar. Neresnična pa je trditev, da ni še nič slovenskega v njih slikah, „nobene posebne note, nobenega plemenskega akcenta“ (str. 596). — Članek o slovanski glasbi dr. Zdenka Nejedlega se nič ne ozira na razvoj slovenske glasbe, vsaj moderna („Novi akordi“) bi to zaslužila. — Sledi razprava Jana Hejreta o slovanski žurnalistiki. Poglavlje o Slovencih je pisano toplo in informativno kljub nekaterim netočnostim. — V tretjem delu beremo članek dr. Jos. Scheinerja o Sokolstvu, ki mu je vodilna vloga v zbliževanju slovanskih narodov. Končno slede še informacije o turistikii v slovanskih deželah. Dr. Boh. Franta navdušeno hvali lepoto slovanskih krajev.

Delo je nepopolno, ker mu manjka važni oddelek o gospodarskih razmerah pri Slovanih; pogrešamo tudi informacij o organizaciji znanstvenega dela, o slovanskih glediščih; dobro došla bi nam bila navedba glavnih literarnih virov. Sicer pa ostane „Slovanstvo“ delo trajne vrednosti, trden kamen k podlagi prave slovanske vzajemnosti.

Dr. Vinko Zupan.

† **Dr. Ljudevit Mihajlovič Jenko.** Po daljšem bolehanju je 5. februarja t. l. umrl v Ljubljani dr. med. Ljud. Jenko, iskren rodoljub, ki je posvetil ves svoj prosti čas ideji kulturnega zbližanja Slovanov z ruskim narodom. Da bi širil znanje ruskega jezika med Slovenci, je ustanovil „ruski kružok“ v Ljubljani, kjer je dosegel lepe uspehe. Literarno je malo deloval; bil je sotrudnik Podgornikovemu „Slovanskemu Svetu,“ za katerega je poslovenil A. I. Eljsinovo „Rusko pravopisje za učeče se“ (Trst 1892).

Vodnik in Prešeren — člana Kazine. Začetek ljubljanske Kazine sega v leto 1799. V prvem nadstropju tedanjega gledišča so se shajali moški iz boljših krogov na zabavo. Kot društvo z gotovimi pravili se je ustanovila Kazina za francoske okupacije leta 1810. Tedaj je imela prostore najete na Glavnem trgu št. 8., potem št. 5. (H. Costa, Reiseerinnerungen 34), naposled izza konca leta 1820. v Gerliczyjevi hiši v Gosposki ulici. Leta 1810. je šela Kazina 178 članov, med njimi **Valentina Vodnika**, škofa **Antona Riccija** in razne opravnike francoske vlade

(Laib. Wochenblatt dne 6. marca 1886). Leta 1833. se je razšlo staro in v začetku nastopnega leta osnovalo novo kazinsko društvo. Nastanilo se je v Gosposki ulici št. 214.; sedanje kazinsko poslopje se je jelo zidati leta 1836. in je bilo dve leti pozneje dograjeno (H. Costa, l. c.). V podpisane knjižni zbirki se nahajata imenika kazinovcev iz let 1834. in 1835. (Verzeichniss der P. T. Mitglieder des Gesellschafts-Casino in Laibach bei der Eröffnung am 7. Jänner 1834. Laibach, gedruckt bei Rosalia Eger. 4° 8 nepag. str. — in Verz. d. M. d. Casino-Gesellschaft i. L. am ersten Jänner 1835. oblika in obseg ista). Obe leti je bil ljubljanskemu kazinskemu društvu zavetnik (Protector) ekselencen guverner Josip Kamilo baron pl. Schmidburg. Društveno načelnštvo je bilo sestavljeno iz ravnatelja (kamornik in dvorni svetnik Karol grof Welsperg-Raitenau in Primör), njegovega namestnika (gubernijski svetnik in policijski ravnatelj Leopold Sicard), 12 odbornikov in blagajnika (trgovec Ivan Jurij Scribe). Člani so bili razvrščeni v stalne (1834. leta 293, 1835. leta 305) in nestalne (35, 24). Poslednji so bili častniki in nekateri zunaj Ljubljane bivajoči člani. Oboji so navedeni po abecednem redu. Med stalnimi je v obeh imenikih zabeležen: Herr Preschern, Doctor der Rechte. V zaznamku leta 1835. je pristavljeno tudi njegovo krstno ime. Prešeren omenja Kazino, kakor znano, v „Nebeški procesiji“, v epigramu „Božje in hudičeve hiše“ in v dveh zastavicah. Kazina je bila tedaj skupno zabavišče ljubljanskega plemstva, uradništva in meščanstva, ko še ni bilo niti narodne niti stanovske ločitve v Ljubljani. Ko je prišel Stanko Vraz v Ljubljano, se je vdeležil v Prešernovem spremstvu plesa v Kazini, ki mu vajenemu zagrebških veselic ni prijäl (Č. za z. in n. VII. 172). V Kazini je prevladovala v tisti dobi sicer nemščina, a slovenščina ni bila izključena; nikakor pa ni bilo kazinsko društvo nemškonarodno kakor je dandanašnji. V Kazino so zahajali tedaj tudi naši ljudje. Imenika kazinovcev navajata razen Prešerna med drugimi: župana Ivana Hradezkega, skriptorja Mihaela Kastellitza, profesorja Ivana Kersnika, odvetnika Blaža Krobatha, akad. slikarja Mateja Langusa, zdravnika drja Viljema Lippicha, profesorja Luka Martinacha, profesorja Elija Rebitscha, posestnika Andreja Smoleta, c. kr. deželnega svetnika Antona Tschoppa, licejskega knjižničarja Matija Zhópa, tiskarja Jožefa Blasnika (1835). Med nestalnimi kazinskimi člani srečamo leta 1834. graščaka Jožefa Rudescha. Društvo, ki mu je bil dom v „hudičevi hiši“, je šlo med svojimi člani tudi najodličnejše ljubljanske duhovnike. Kazinovci so bili leta 1834., kakor kaže imenik: knezoškof Anton Alojzij Wolf, Prešernov prijatelj stolni prošt Luka Burger, stolni kanoniki vitez Štefan pl. Grisoni, Jakob Praprotnik in Jurij Supan, nadomestni profesor bogoslovja (poznejši škof) Jernej Widmer, ravnatelj normalke Ivan Schlaker, mestni župnik šentjakobski Krizostom Pochlin, gimn. prefekt duhovnik Fran Hladnik, stolni kapelan Anton Fister. Leta 1835. je pristopil h kazinskemu društvu še c. kr. gubernijski svetnik in častni kanonik Anton Stelzich, ovekovečen v znanem nemškem Prešernovem sonetu kakor „korni volk“.

I. Pobjlsar.

Uredništvo je prejelo meseca februarja sledeče publikacije:

- Novi akordi. L. Schwentner, Ljubljana. L. X, št. 6.
- M. Arcibašev, Slike iz revolucije. Poslovenil Anton Melik. Založil Štefan Klavs. Ljubljana, 1912. 8°. 167 str. Cena broš. knjigi 1 K 60 v.
- Jakoba Aléšoveca izbrani spisi. Drugi, popravljene natis. Pripredil Jožef Volc. 6. zvezek: Ne v Ameriko! Založila Katoliška bukvarna, V Ljubljani 1912. 8°. 240 str. 1 K 50 v, vez. 2 K 40 v.
- Zbirka ljudskih iger, 18. in 19. snopič. Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana 1912. M. 8°. 272 str. Cena 1 K 60 v.
- Dr. Leop. Lenard, Krvav list iz zgodovine ruskega sistema. Pregnanje katoličanov na Ruskem. Založilo „Društvo prijateljev poljskega naroda“ v Ljubljani (1912). 8°. 68 str.
- Ante Beg, Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju. Ponatisk iz „Popotnika“. V Ljubljani 1912. Založil pisatelj. V. 8°. 31 str. Cena s poštnino vred 50 v.
- Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja za leto 1911. Sestavil ing. chem. J. Turk, društveni tajnik in ravnatelj kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko. S 60 podobami. Založilo društvo. Ljubljana 1911. V. 8°. 102 str.
- Zvezda. Urednik Branislav Gj. Nušić, lastnik Pavle Marinković. Beograd 1912, sveska 1.
- Godišnik na Sofijskija universitetu. I. Istoriko-filologičeski fakultetu. Sofija 1911. Leks. 8°.
- J. Máchal, Obzor literatur slovanských. (Zvláštní otisk z díla „Slovanstvo. Obraz minulosti a přítomnosti slovanské.“) V Praze 1911. Nákladem vlastním. V. 8°. 98 str.
- Pamiętnik literacki. Zeszyt jubileuszowy Krasińskiemu poświęcony. (Rocznik XI, zeszyt 1.)
- Dr. J. Voljff, „Panslavistskoe bratstvo“ Kollara, Palackago i Šafarika. Varšava 1912. (Ottisk iz „Russk. Filol. Věstnika“, 1912 g.) V. 8°. 13 str.

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok** in **vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov.**

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in risalnimi potrebščinami

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten **papir**: kancelijski, konceptni, pismeni, ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja, veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd. ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

trgovskih knjig

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic, kupnih knjižic** in sploh vseh potrebščin te stroke.

